

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: **«Управління кредитним ризиком банку
(на матеріалах АТ «ОТП банк»)»**

Виконала: студентка магістратури за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Мотосова В.А.

(прізвище та ініціали)

Керівник: кандидатка економічних наук,
доцентка

Самарічева Т. А.

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

Рецензент: керуючий відділенням
АТ «ОТП банк» в
м. Хмельницькому **Петричук**

А.В.

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2023 рік

Анотація

Мотосова В. А. Управління кредитним ризиком банку (на матеріалах АТ «ОТП банк») – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2023. – 72 с.

В роботі розглянуто та узагальнено зміст понять «кредитний ризик комерційного банку», «управління кредитним ризиком банку». Охарактеризовано елементи системи управління кредитним ризиком та основні чинники виникнення кредитних ризиків.

Проведено аналіз рівня кредитного ризику АТ «ОТП банк» за допомогою оцінки ключових індикаторів його рівня, а саме частки кредитного портфеля в активах, відношення власного капіталу до кредитного портфеля, частки резервів під кредитні операції у кредитному портфелі, частки простроченої заборгованості у кредитному портфелі, частки резервів під кредитні операції у капіталі. Охарактеризовано систему управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк». Виявлено методи управління кредитним ризиком, які використовує АТ «ОТП банк».

Обґрунтовано доцільність впровадження моделі прогнозування кредитного ризику на основі збалансування обсягів кредитних та депозитних операцій, яка дозволить АТ «ОТП банк» оперативно виявляти загрози виникнення кредитного ризику та застосовувати відповідні стратегії розвитку. Запропоновано оптимізувати управління ризиками кредитного портфелю банку на основі аналізу альтернатив їх мінімізації.

Ключові слова: комерційний банк, кредитні операції, кредитний

ризик, нормативи кредитного ризику встановлені НБУ, управління кредитним ризиком банку.

Abstract

Motosova V. A. Bank credit risk management (based on the materials of JSC «OTP Bank») – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. Master's work for obtaining the educational degree of master in the specialty 072 Finance, Banking and Insurance. - Khmelnytsky University of Management and Law named after Leonid Yuzkov, Khmelnytsky, 2023. –72p.

The work deals with the general meaning of understanding «credit risk of a commercial bank», «credit risk management of a bank». The elements of the credit risk management system and the main factors of the occurrence of credit risks are characterized.

The analysis of the level of credit risk of JSC «OTP Bank» was carried out using the assessment of key indicators of its level, namely the share of the loan portfolio in assets, the ratio of equity to the loan portfolio, the share of reserves for credit operations in the loan portfolio, the share of overdue debts in the loan portfolio, the share reserves for credit transactions in capital. The credit risk management system of JSC «OTP Bank» is characterized. The credit risk management methods used by JSC «OTP Bank» have been identified.

The expediency of implementing a credit risk forecasting model based on balancing the volumes of credit and deposit transactions, which will allow JSC «OTP Bank» to promptly identify threats of credit risk and apply appropriate development strategies, is substantiated. It is proposed to optimize the risk management of the bank's loan portfolio based on the analysis of alternatives for their minimization.

Keywords: commercial bank, credit operations, credit risk, credit risk standards set by the National Bank of Ukraine, bank credit risk management

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ	6
1.1. Сутність та причини виникнення кредитного ризику банку як об'єкта управління	6
1.2. Система управління кредитним ризиком банку	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ АТ «ОТП БАНК».....	21
2.1. Аналіз рівня кредитного ризику банку	21
2.2. Оцінка системи управління кредитним ризиком банку	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ АТ «ОТП БАНК»	39
3.1. Впровадження моделі прогнозування кредитного ризику на основі збалансування обсягів кредитних та депозитних операцій	39
3.2. Оптимізація управління ризиками кредитного портфелю банку на основі аналізу альтернатив їх мінімізації	48
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних непростих умовах, що склалися на фінансовому ринку, проблема банківських ризиків набуває особливого значення, оскільки ефективна діяльність банків можлива тільки тоді, коли прийняті ними ризики знаходяться під контролем і в межах їх фінансових можливостей. Кредитні операції банку належать до прибуткових та водночас найбільш ризикових видів банківської діяльності. Розглядаючи кредитний ризик, слід відзначити, що підвищений рівень ризикованості кредитних операцій банку є причиною не лише зниження ліквідності та зменшення прибутку, а й невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами, порушення системи організації безготівкових розрахунків, наслідком чого може бути втрата репутації, банкрутство. Із зазначеного очевидно, що однією з важливих проблем, з якими стикаються банки, є кредитний ризик. Саме кредитний ризик займає чільне місце серед інших банківських ризиків, що обумовлює необхідність розробки ефективної стратегії управління на основі аналізу сутності кредитного ризику та визначення факторів, що впливають на нього.

Як свідчить банківська практика, існує чимало методів управління кредитним ризиком. Однак недостатня обізнаність працівників банку, а також наявність об'єктивних умов використання обмеженої кількості методів у діяльності банку не дозволяють йому в повній мірі захистити себе від кредитного ризику.

Вивченню питань кредитного ризику та управління кредитним ризиком присвячено значну кількість праць науковців, таких як: М. Бондарчук [4], О. Дзюблюк [9], Ю. Забулонов [28], Т. Затвороцький [14; 15], Б. Карпінський [18], Л. Кльоба [4], Т. Косова [21], О. Криклій [23], Г. Лисиченко [28], Н. Маслак [23], Н. Мороз [**Помилка! Невідомий аргумент ключа.**; 33], Л. Прийдун [9], І. Прокопенко [50], О. Прядко [51], Є. Супрунович [62], Г. Хміль [28], Г. Цегелик [51], О. Циганов [21], В. Шелудько [65]. Але в

більшості із них досліджуються окремі аспекти управління кредитним ризиком чи окремі інструменти його оптимізації, тоді як на сьогодні особливого значення набуває дослідження механізму зниження кредитного ризику в контексті його впливу на ефективність діяльності комерційних банків. Зазначене зумовлює актуальність та потребу у теоретичних та практичних дослідженнях у цьому напрямку.

Мета та завдання роботи. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк».

Для досягнення поставленої мети в магістерській роботі були поставлені та послідовно вирішені такі **завдання**:

- визначити сутність та причини виникнення кредитного ризику банку як об'єкта управління;
- дослідити систему управління кредитним ризиком банку;
- проаналізувати рівень кредитного ризику АТ «ОТП банк»;
- охарактеризувати та оцінити систему управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк»;
- обґрунтувати доцільність впровадження моделі прогнозування кредитного ризику на основі збалансування обсягів кредитних та депозитних операцій АТ «ОТП банк»;
- оптимізувати управління ризиками кредитного портфелю банку на основі аналізу альтернатив їх мінімізації АТ «ОТП банк».

Об'єктом дослідження є фінансові відносини у системі управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк».

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк».

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використана система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема: декомпозиції (для розкриття мети і постановки завдань дослідження), аналізу та синтезу, порівняння, групування (для дослідження основних

фінансово-економічних показників банку), коефіцієнтний метод (для оцінки кредитного ризику банку), прогнозування (для удосконалення оцінки кредитного ризику); метод аналізу ієрархії (МАІ) (для вибору альтернатив мінімізації ризику кредитного портфеля банку).

Інформаційною базою магістерської роботи слугували дані законодавчих та нормативних документів, фінансової звітності АТ «ОТП банк», підручників та навчальних посібників з фінансового менеджменту, банківської справи, банківського менеджменту, наукових періодичних видань, інтернет-ресурсів.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень та деякі положення роботи обговорювалися й отримали позитивні відгуки на Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси, облік і право: актуальні проблеми теорії та практики» (м. Ізмаїл, 26 січня 2023 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг роботи становить 57 сторінок. Робота містить 4 додатки на 7 сторінках. Список використаних джерел налічує 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

1.1. Сутність та причини виникнення кредитногоризику банку як об'єкта управління

Діяльність банківських установ пов'язана з значною ризикованістю та характеризується впливом на неї великої кількості банківських ризиків, що взаємопов'язані між собою. Оскільки, як правило, найбільшу частку в активах банку займають кредити, що надані клієнтам, а процентний дохід банку є основним видом його доходу, то значення кредитного ризику є головним аспектом функціонування банківської установи.

Слід відзначити, що єдності наукової думки щодо визначення поняття «кредитний ризик» досягнуто не було, що можна пояснити багатостороннім розумінням причин його виникнення.

Відповідно до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, кредитний ризик тлумачиться як «розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента» [45]. Згідно із Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», кредитний ризик трактується як «імовірність втрат однієї зі сторін – укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною» [39]. У Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» кредитний ризик визначається як «наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [31].

Найчастіше категорія «кредитний ризик» розглядається як ймовірність несвоєчасної сплати або несплати відсотків за кредитом чисуми кредиту,

падіння прибутків або утворення збитків внаслідок неплатоспроможності позичальника, зниження вартості банківських активів; як наслідок несплати кредиту та відсотків за ним, порушення зобов'язань; як сукупність несприятливих подій; як невпевненість кредитора у позичальнику.

Основні підходи науковців до трактування сутності категорії «кредитний ризик» наведено в таблиці А.1. Додатку А.

У сучасній економічній літературі частина науковців визначають сутність кредитного ризику як ризику несплати позичальником основного боргу і відсотків. Так, В. Шелудько кредитний ризик трактує як ризик несплати позичальником основного боргу та процентів за ним, а також невпевненість кредитора в тому, що боржник зможе виконати свої зобов'язання щодо умов та термінів кредитної угоди [65, с. 182]. Схоже визначення кредитного дають О. Просович і К. Процак, які визначають кредитний ризик як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [37].

Інша частина наукової спільності досліджує сутність кредитного ризику як ймовірність відхилення від певної величини. Так, Г. В. Лисиченко, Ю. Л. Забулонов, Г. А. Хміль стверджують, що ризик характеризує ймовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, направлених на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку відповідно до укладеного кредитного договору, під впливом ряду негативних для фінансового результату діяльності банку факторів [28, с. 70]. Ще однією характерною ознакою кредитного ризику є невиконання умов договору та зобов'язань за ним. Так, за визначенням Б. А. Карпінського та Т. Б. Шири, даний вид ризику – це ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями

проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводиться) [18, с. 334]. Також кредитний ризик може утворитися через реалізацію відповідного рішення в умовах вибору з наявних альтернатив або внаслідок впливу на кредитний ризик зовнішніх та внутрішніх факторів.

Узагальнюючи існуючі наукові підходи до трактування кредитного ризику, на нашу думку найбільш повним є таке визначення: «грошове вираження наслідків порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що виявляється в неможливості внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників дотримання графіка повернення наданої на тимчасовій і платній основі вартості в належних обсягах, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходів від здійсненої операції» [9, с. 52].

Кредитний ризик передбачає невпевненість у кінцевому результаті дії чи прийнятого рішення, тому визначити наперед наслідки його реалізації неможливо. У зв'язку з цим ряд науковців пов'язують кредитний ризик із невизначеністю чи недостатністю інформації. Проте ймовірність виникнення кредитного ризику здійснює вплив не лише неповнота інформації, але й особливості кредитної політики банку, і якість кредитно-ризик-менеджменту. Тому для ефективного функціонування банку кредитний ризик повинен сприйматися не як імовірність негативної події або небезпека, а саме як діяльність, спрямована на отримання доходів. Таке розуміння кредитного ризику забезпечить якісне управління на всіх етапах взаємовідносин банку з клієнтом.

Кредитний ризик є об'єктом управління не лише на рівні комерційних банків, але й на рівні Національного банку України (НБУ). Оскільки Національний банк України встановлює обов'язкові економічні нормативи для здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком. З такою ж метою НБУ визначає розміри, порядок утворення та використання резервів банків для покриття можливих втрат за

кредитами, резервів для покриття валютних, відсоткових та інших ризиків банків.

Бухгалтерський облік як невід'ємна частина об'єднання інформації про діяльність банку також є засобом контролю за правильністю нарахування резервів та відображення кредитних операцій банку. НБУ в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні дає визначення операцій, які несуть потенційний ризик для банку, та встановлює, що до активних операцій, які позначені кредитним ризиком, належать ті, які пов'язані з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування (надання кредитів у готівковій або безготівковій формі, на фінансування будівництва житла та у формі врахування векселів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, операцій репо, фінансового лізингу тощо) або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування (надання гарантій, поручительств, авалів тощо), а також операції з купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів і від свого імені (а також андеррайтинг), будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми [43].

Для аналізу і контролю ситуації в банку НБУ встановлено наступні нормативи, зокрема, кредитних ризиків [48; 49]:

– Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, який виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку.

– Норматив великих кредитних ризиків встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів. Кредитний ризик, який прийняв банк на

одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, становить 10 відсотків і більше регулятивного капіталу банку. Норматив великих кредитних ризиків визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків, наданих банком щодо всіх контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, до регулятивного капіталу банку.

– Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами встановлюється для обмеження ризику операцій з пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій з пов'язаними з банком особами на діяльність банку. Норматив визначається як співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних з банком осіб, до регулятивного капіталу банку.

Відтак, можемо визначити кредитний ризик як об'єктивно наявну можливість зазнати фінансові втрати внаслідок невиконання клієнтом своїх зобов'язань перед банком, тобто ризик кредитних збитків. Зокрема, цей ризик стосується ситуації, коли клієнт банку – внаслідок погіршення його фінансової ситуації, зниження або повної втрати кредитоспроможності чи надійності – частково або повністю не виконує вчасно свої зобов'язання перед банком.

Фактори, які впливають на кредитні ризики банку, можна поділити на:

а) фактори зовнішнього середовища банку, які виникають на макрорівні (законодавчі й нормативно-правові, економічні, політичні, непередбачувані) та мезорівні (безпосередньо пов'язані із позичальником, гарантом, поручителем, страховиком);

б) фактори внутрішнього середовища банку, що спричинені недосконалістю або помилковістю прийнятті управлінських рішень,

методологічними порушеннями чи недоліками кредитного процесу, інформаційними збоями тощо.

Кредитні ризики залежно від причин виникнення класифікуються за відповідними ознаками. Розглянемо різні підходи до класифікації кредитного ризику, що наведено на рисунку 1.1.

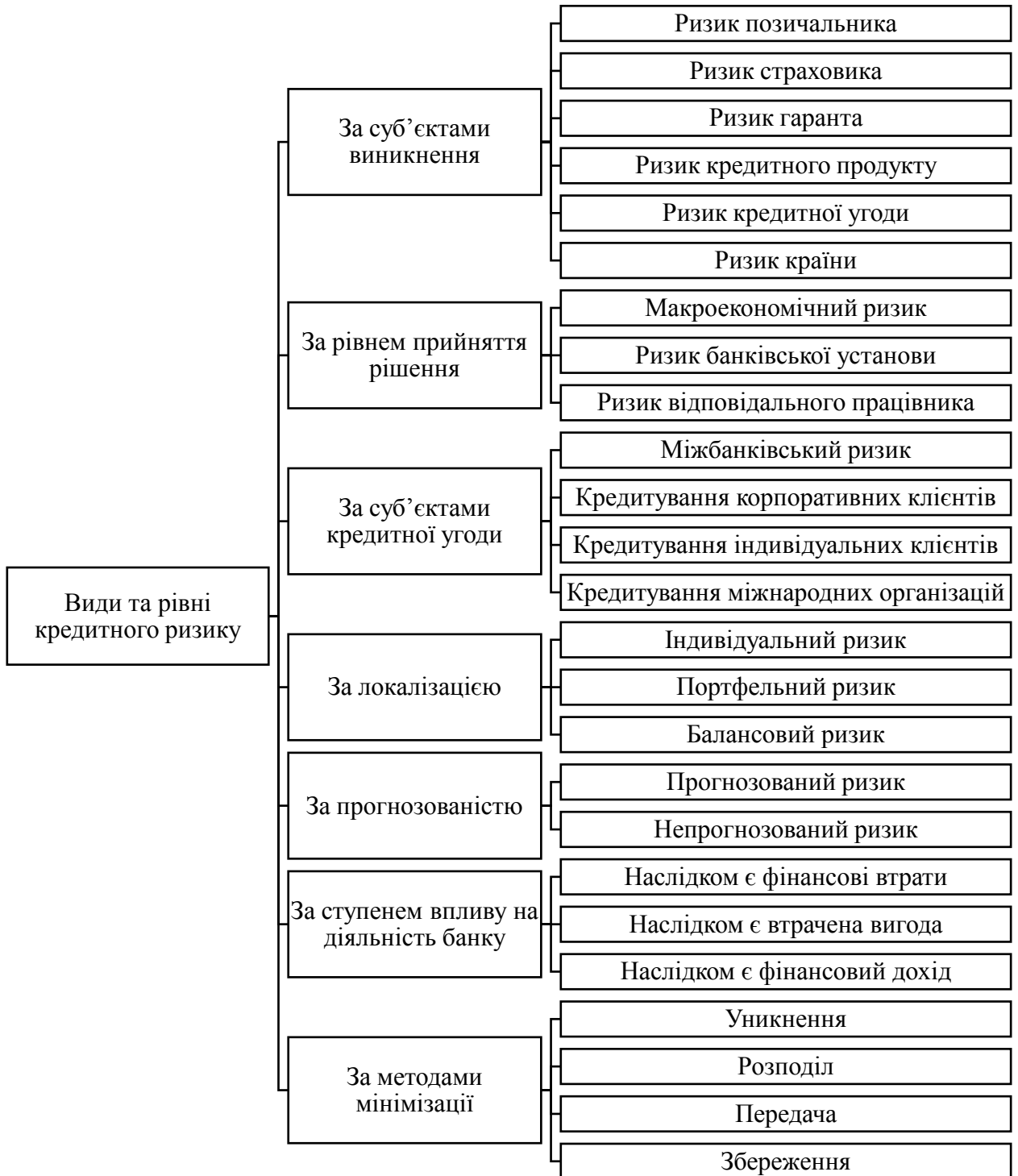

Рисунок 1.1 – Класифікація кредитного ризику банку

*Примітка. Складено автором за даними [Помилка! Невідомий аргумент ключа.; Помилка! Невідомий аргумент ключа.].

Наведена класифікація дозволяє детально розглянути даний вид банківського ризику з різних підходів, зокрема: за функціональною характеристикою й за охопленням клієнтської бази комерційного банку, що дає змогу розробити дієві заходи з мінімізації кредитного ризику та методи управління ним.

Як бачимо, джерел виникнення кредитного ризику в банку є багато, всі вони пов'язані з ризиками: позичальників, гарантів, страховиків; стихійних лих; предметом застави. Тому, рівень кредитного ризику залежить від дії факторів зовнішнього середовища, які пов'язані з успішною діяльністю та платоспроможністю їх позичальників, та факторів внутрішнього середовища, що пов'язані з напрямками кредитної політики, яку проводить комерційний банк, і внутрішньої нормативної бази щодо управління кредитним ризиком у банку [32, с. 275].

Водночас, на кредитний ризик мають непрямий вплив ризики, наслідком яких є негативний вплив на можливість поточного обслуговування клієнта його зобов'язань перед банківською установою:

- 1) ризик валютного курсу – ризик зростання розміру зобов'язань клієнта в результаті несприятливих змін валютних курсів;
- 2) ризик процентної ставки – ризик зростання зобов'язань клієнта в результаті несприятливих змін процентних ставок.

Для врахування особливостей виникнення та прояву кредитного ризику та з метою ефективного застосування методів управління ним кредитний ризик доцільно розглядати на таких ієрархічних рівнях:

- індивідуальний – передбачає аналіз, оцінку та мінімізацію кредитного ризику на рівні конкретного кредиту чи позичальника;
- портфельний – застосування різних способів управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля.

До методів управління індивідуальним кредитним ризиком належать:

- а) аналіз кредитоспроможності позичальника;
- б) аналіз та оцінка кредиту;
- в) структурування позики;
- г) документування кредитних операцій;
- д) контроль за наданим кредитом та станом застави.

Оскільки ці методи одночасно являють собою етапи процесу кредитування, то їх слід застосовувати послідовно. Тобто, якщо перед працівником банку поставлено завдання мінімізувати кредитний ризик на кожному етапі кредитування, то правомірно розглядати ці етапи як методи управління на рівні конкретного кредиту чи позичальника.

На рівні кредитного портфеля найбільш розповсюджені такі методи управління кредитним ризиком:

- а) формування резервів;
- б) лімітування кредитів;
- в) диверсифікація кредитів;
- г) сек'юритизація активів тощо.

Для отримання прибутку банківським установам потрібно не уникати кредитного ризику, а якісно управляти ним, адже від цього залежить ефективність банківської діяльності й фінансова безпека, оскільки неповернення кредиту відбивається на стані власного капіталу банків та на результатах їх функціонування.

Таким чином, кредитний ризик можна визначити як імовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком через фінансові труднощі та є найпоширенішим серед інших банківських ризиків, які класифікують за різними ознаками. В цілому дослідження сутності кредитного ризику, причин його виникнення та класифікації сприяє досконалішому розумінню його економічного змісту, що в подальшому дозволить розвивати методику управління кредитним ризиком банку.

1.2. Система управління кредитним ризиком банку

Ефективність управління кредитним ризиком банку передбачає таку організацію процесу кредитування, де системно враховані всі фактори, що

здійснюють вплив на кредитний процес у межах сучасної наукової концепції банківського менеджменту. При цьому важливо дослідити методичний інструментарій оцінки ефективності даного управління.

Мета процесу управління кредитними ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо. Управління кредитними ризиками, як правило, спрямоване на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризиків.

Управління кредитним ризиком в банку можна визначити як діяльність, що складається з прогнозування та планування його рівня відповідно до обсягів та видів кредитних операцій, мотивування ефективного організування його моніторингу, який виконується працівниками департаменту кредитних ризиків у процесі кредитної діяльності банку, здійснення аналізу та оцінки факторів виникнення кредитного ризику та їх впливу на показники функціонування банку, контроль за рівнем кредитного ризику і в разі необхідності здійснення його регулювання з метою досягнення стратегічних цілей та поточних завдань діяльності банківської установи [38]. Відповідно до наведеного визначення зрозуміло, що процес управління кредитним ризиком є складним за організацією, тривалим за строками та потребує постійної уваги персоналу банку.

Відмітимо, що в законодавчих актах та в працях науковців відсутнє чітке визначення поняття управління кредитним ризиком. Так, як «систему принципів та методів розробки і реалізації фінансових ризикових рішень, які забезпечують усесторонню оцінку різних видів ризиків і нейтралізацію їх можливих негативних фінансових наслідків» розглядає дане поняття І. Бланк [1, с. 30]. В Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України вказується на наступне визначення: «заходи, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу з визначення, оцінки, моніторингу, контролю ризиків, що спрямовані на їх зменшення до прийняттого рівня» [31]. Проте ми вважаємо, що вказані позиції носять доситьзагальний характер, що не дає змоги зрозуміти повністю сутність

визначення, адже увага акцентується лише на окремих аспектах управління ризиками.

У Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [42], вказано на наступне визначення управління кредитним ризиком: «систематичний процес, завдяки якому банк виявляє (ідентифікує) власні ризики, оцінює їх величину, здійснює їх моніторинг, контролює свої ризикові позиції та бере до уваги відносини між різними категоріями ризику». Як «комплекс заходів, спрямованих на ідентифікацію та проведення оцінки ризиків, їх мінімізацію, а також на здійснення моніторингу рівня зазначених ризиків для зменшення витрат державного бюджету на виконання гарантійних зобов'язань», розглядається дане поняття в Положенні про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками управління ризиками [43].

В. Коваленко вважає, що це «сукупність інструментів, методів і ціленаправлених дій банку, що покликані ідентифікувати ризики, прогнозувати у визначеній мірі їх появу та виключати чи мінімізувати негативні наслідки від їх реалізації» [20].

Такі позиції щодо управління ризиком значно розширюють його теоретичну сутність. Позитивним моментом в даних трактуваннях виступає розуміння необхідності врахування взаємовпливу та взаємозалежності між різними видами ризиків.

Аналіз особливостей трактування категорії «управління кредитним ризиком» дозволило сформулювати її у вигляді базових принципів, зокрема таких, як [9, с. 56]:

- усвідомленість прийняття кредитного ризику з метою отримання доходу як результату кредитної операції та врахування масштабності його наслідків;

- необхідність управління кредитним ризиком, що проявляється в можливості застосування методів його мінімізації;

- індивідуальність управління із врахуванням комплексності системименеджменту через вплив кредитного ризику на інші банківські ризики;

- рівень прийнятого кредитного ризику має відповідати рівню дохідності,адже коли втрати від нього більші ніж очікувані доходи, то від здійсненнякредитної операцію краще відмовитись;

- прийнятий кредитний ризик має бути адекватним фінансовимможливостям банку та обсягу його власного капіталу;

- витрати на зменшення негативних результатів внаслідок дії кредитногоризику не мають перевищувати можливі втрати від нього;

- врахування фактору часу, адже чим більший термін кредитної операції,тим вищий ризик, що потребує забезпечення додаткового доходу банку;

- управління має відповідати стратегії та кредитній політиці банку;

- визначення можливості передачі ризику або його страхування.

Виокремлення зазначених особливостей дозволило сформулювати власну позицію до сутності управлінням кредитним ризиком банку як сукупності прийомів і засобів, застосування яких дає можливість для виявлення, оцінки, впливу та контролю за кредитним ризиком з метою отримання запланованого прибутку від здійснення кредитної операції,недопущення утворення ризикової події та зменшення кредитного ризику до припустимого рівня для забезпечення ефективногофункціонування банківської установи.Позитивним моментом у такому визначенні є підкресленнямети кредитної операції, а саме отримання прибутку не нижчого за запланований рівень та управління кредитним ризиком, що є одним із методів забезпечення ефективності діяльності банку.

Загалом процес управління кредитним ризиком складається із ряду послідовних дій, що можна поділити на етапи, властивістю яких є циклічність – їх тісний зв'язок та взаємовплив. Так, більшість науковців сходяться на тому, що основними етапами управління кредитним ризиком

мають бути ідентифікація, оцінка, контроль, моніторинг, методи попередження, аналіз, регулювання [14; 20; 23; 62].

Водночас, важливо відмітити особливості здійснення окремих етапів процесу управління кредитним ризиком. Зокрема, етап аналізу має здійснюватись на всіх рівнях управління, оскільки повнота та адекватність прийнятих рішень повинна аналізуватись на постійній основі. Крім того, контроль має бути безперервним, що дозволить оперативніше реагувати на будь-які зміни під час кредитування.

Система управління кредитним ризиком банку (рисунок 1.2) включає об'єкт, суб'єкти, інструменти та підсистеми забезпечення.

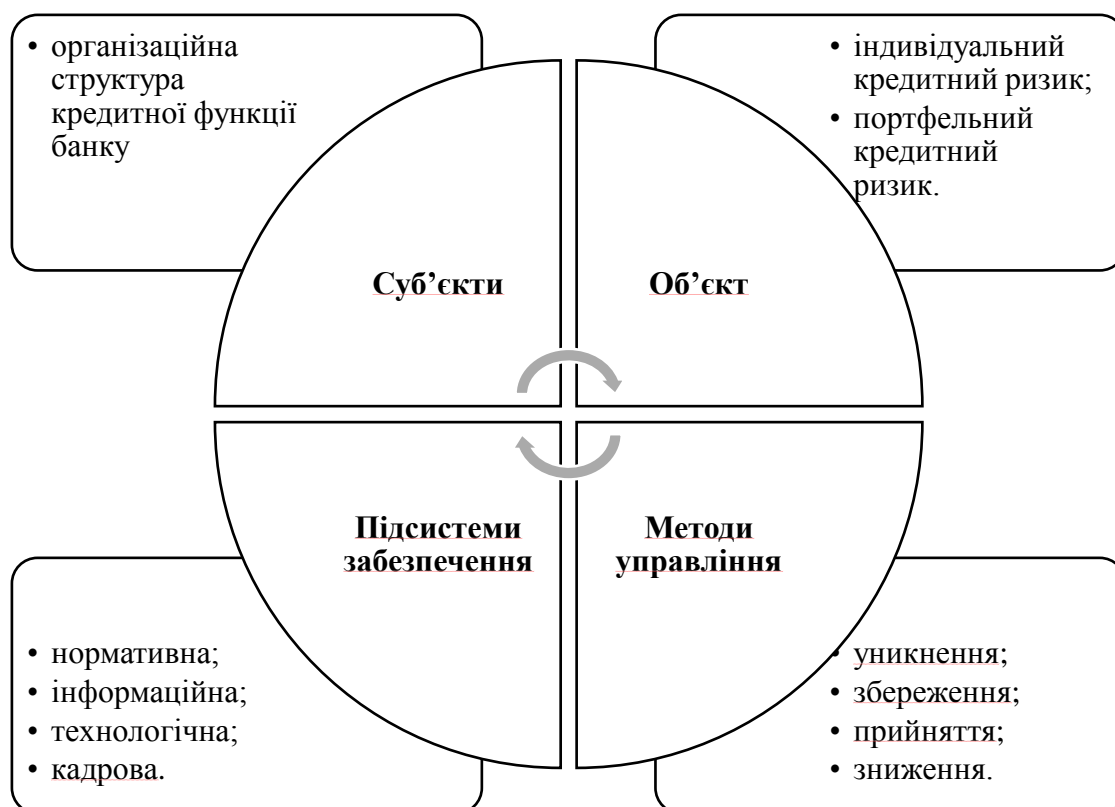

Рисунок 1.2 – Система управління кредитним ризиком банку

*Примітка. Складено автором за даними [23].

Кредитний ризик є основним об'єктом управління для комерційних банків. При цьому всі види кредитного ризику мають окремий механізм управління.

Організаційне забезпечення управління кредитним ризиком починається із загальних зборів акціонерів, які визначають загальну стратегію розвитку банку та відповідну стратегію щодо управління ризиками. Спостережна рада здійснює нагляд за законністю та обґрунтованістю прийнятих рішень. Реалізація розробленої політики проводиться правлінням банку, яке в свою чергу розбиває окремі завдання відповідним департаментам та відділам банку. Організаційна структура кредитної функції в кожному конкретному банку має особливості, що визначаються розмірами, можливостями банку, а також потребами клієнтів.

У великих банках організаційна структура може складатися з кількох департаментів, які об'єднують розгалужену мережу відділів, секторів, комітетів, груп, економічних рад [23]. Такі структурні підрозділи спеціалізуються на виконанні окремих функцій кредитної процедури, наприклад, відділ галузевого аналізу, відділ кредитної політики, відділ кредитних продуктів, відділ кредитної документації, відділ економічних прогнозів, відділ з розгляду кредитного процесу тощо. У невеликих банках виконання всіх функцій сконцентровано в кількох структурних підрозділах. З огляду на важливість контролю як методу управління кредитними ризиками в банках створюються окремі структурні підрозділи з перевірки кредитів.

Банки повинні використовувати різноманітні форми організації контролю, методи звірки кредитів, структуру підрозділів залежно від специфіки діяльності та клієнтів, потреб і можливостей, особливостей ринку та конкретної ситуації. Однак існують загальні принципи та правила, яких повинен дотримуватися менеджмент кожного банку, формуючи організаційну структуру процесу кредитування [2]. Функцію надання кредитів необхідно відокремити від функції контролю за наданими кредитами. У кредитному департаменті банку функцію кредитного аналізу доцільно відокремити від процесу надання та оформлення кредитної угоди. Це сприятиме підвищенню рівня об'єктивності оцінки кредиту та зменшенню кредитних ризиків.

Основними інструментами управління кредитним ризиком є планування, регулювання, аналіз та контроль [9, с. 67]. Планування кредитного ризику пов'язане з кредитною політикою банку, яка повинна забезпечувати ефективне управління портфелем кредитів, ретельний контроль за ними і мінімізацію втрат від настання кредитних ризиків. Банк буде успішним тоді, коли ризики контрольовані і знаходяться в рамках його фінансових можливостей.

Управління кредитним ризиком комерційного банку – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку на основі таких принципів кредитування, як строковість, платність, забезпеченість, поверненість та цільовий характер використання. Кредитна політика щодо стратегії включає пріоритети, принципи та цілі окремого комерційного банку на кредитному ринку, а щодо тактики – фінансовий та інший інструментарій, що використовується банком для реалізації своїх цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу [**Помилка! Невідомий аргумент ключа.**, с. 283].

Кредитна політика в більш вузькому значенні – це система заходів у сфері кредитування клієнтів, що здійснюються банком для реалізації загальної стратегії в певний період часу [**Помилка! Невідомий аргумент ключа.**, с. 17]. Тому, кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети в процесі розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму – з другого.

Банк розробляє кредитну політику та діє згідно з нею насамперед тому, що це дає змогу планувати, регулювати, контролювати, раціонально організувати взаємовідносини з клієнтами щодо зворотного руху грошових коштів. Оскільки кредити у банках становлять найзначнішу і найбільш проблемну частину активів, вони повинні піддаватися ретельній оцінці та нормалізації. Виходячи з цього, кредитна політика банку – це один з найважливіших інструментів запобігання ризиків, а її головне призначення

полягає у встановленні ключових принципів, яких повинні дотримуватися менеджери та керівники банку при плануванні кредитної діяльності і наданні кредитів.

Вибір методів управління кредитним ризиком передбачає обрання оптимального способу впливу на його рівень. Загальноприйнятими методами управління є уникнення, збереження, прийняття та зниження (рисунок Б.1. Додатку Б). Методи збереження та зниження свідчать про те, що банк вже прийняв ризик, тому їх доцільно розглядати у складі методу прийняття. Також слід враховувати, що кожен із інструментів, який банк використовуватиме для мінімізації кредитного ризику чи боротьби із наслідками його реалізації, відрізняється рівнем ефективності та витратами, необхідними для його застосування [9, с. 61].

Обираючи метод уникнення, банку потрібно зважати, що він є одним з найрадикальніших, тому може застосовуватись лише в окремих випадках та за умов наступних умов: якщо відмова від кредитного ризику не призведе до виникнення іншого ризику, який зумовить більші втрати; якщо відсутня відповідність правила «дохідність-ризиковість» за кредитною операцією; якщо втрати будуть більшими ніж власні джерела банку щодо їх відшкодування; якщо операція носить інноваційний та нетрадиційний характер і відсутня достатня інформаційна база щоб виміряти рівень ризику.

Для врахування особливостей виникнення та прояву кредитного ризику та з метою ефективного застосування методів управління ним, кредитний ризик доцільно розглядати на таких ієрархічних рівнях:

- індивідуальний – передбачає аналіз, оцінку та мінімізацію кредитного ризику на рівні окремого кредиту чи позичальника;
- портфельний – застосування різних методів управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля.

Отже, управління кредитним ризиком забезпечує необхідні передумови ефективної роботи персоналу банку, знижує ймовірність помилок і

прийняття нерациональних рішень, дозволяє провести планування кредитних ризиків.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ АТ «ОТП БАНК»

2.1. Аналіз рівня кредитного ризику банку

Кредитні операції займають пріоритетне місце в операційній діяльності більшості банків та є одними з найбільш прибуткових у банківському бізнесі. На прибутковість банків дуже впливає рівень кредитного ризику, адже від структури і якості кредитного портфеля залежить повне чи часткове неповернення наданих позик, що в свою чергу обов'язково відобразиться на власному капіталі банків.

Динаміку обсягів кредитів, наданих клієнтам, та активів АТ «ОТП банк» протягом 2017–2021 років представлено на рисунку 2.1, що дає підстави зробити висновок про поступальний розвиток та рівномірність нарощення активів банку.

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягів кредитів, наданих клієнтам, та активів АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр, млн грн

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Потрібно наголосити, що кредитний ризик банку залежить від зростання чи зниження проблемної заборгованості за кредитами. У свою чергу, саме через зниження якості активів найчастіше обумовлені ризики

неплатоспроможності банків. Тому МВФ до базових індикаторів фінансової стійкості банківської системи відносить показники групи «якість активів», зокрема відношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів і позик, який часто використовується як наближений показник якості активів, а також коефіцієнт покриття – відношення створених резервів до недіючих кредитів, – який є показником частки безнадійних кредитів, під які вже були створені резерви.

Очевидно, що важливими індикаторами рівня кредитного ризику в банківській установі є частка власного капіталу, частка резервів під кредитні операції та частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі (рисунок 2.2).

Рисунок 2.2 – Показники частки власного капіталу, резервів під кредитні операції та простроченої заборгованості у кредитному портфелі АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр, млн грн

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Частка власного капіталу у кредитному портфелі банку характеризує якість кредитного портфеля з погляду його захищеності власним капіталом. Протягом 2017–2021 років у АТ «ОТП банк» не відбулося суттєвих стрибків вказаного показника. Найбільше значення співвідношення власного капіталу

та кредитного портфеля спостерігалось у 2020 році – 34,6 %, однак у 2021 році почало поступово знижуватися. Пов'язано це з випереджаючими темпами росту кредитного портфеля банків над темпами росту їх власного капіталу – наприклад у 2021 році кредитний портфель зріс на 46,39 %, в той час як капітал – на 15,56 %.

Іншими досить важливим індикатором рівня кредитного ризику банку є частка резервів під кредитні операції у кредитному портфелі банків, або коефіцієнт достатності резервів. Досліджуваний показник характеризує достатність резервів у випадку непогашення кредитів і оптимальним значенням даного показника вважається 0,9 – 5 %. Протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція до зниження зазначеного показника, що свідчить про зниження кредитного ризику у АТ «ОТП банк», це насамперед пов'язано з покращенням якості наданих кредитів, що дає можливість банку зменшувати обсяги своїх резервів.

У 2021 році порівняно із 2017 роком показник значно зменшився та склав 8,4 %, на кінець 2017 року було максимальне його значення за досліджений період – 34,4 %, що свідчить про низьку якість активів банку.

Частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі банку є одним з головних індикаторів кредитного ризику, який застосовується для його аналізу усіма провідними країнами світу. Відповідно до вітчизняної практики простроченою є заборгованість, яка непогашена в термін, встановлений договором.

Згідно із змінами до категоризації активів банків у зв'язку із набуттям чинності Постанови № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 року [45] було запроваджено поняття «непрацюючі активи/кредити», яке є найбільш близьким до світової практики та підводить українську банківську систему до нових стандартів. Відмітимо, що поняття «простроченої» та «сумнівної» заборгованостей у вітчизняній практиці залишаються діючими. Непрацюючим кредитом (NPL) визначено

такий кредит, за яким прострочення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників), або менше ніж на 90 днів, проте відповідно до національних норм нагляду вважається, що обслуговування такого кредиту є «слабким» або «незадовільним», або за яким контрагент неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення.

Слід відзначити, що між якістю кредитного портфеля та рівнем кредитного ризику існує тісна залежність: чим вищий рівень ризику, тим гірша якість кредитного портфеля. При здійсненні контролю за якістю кредитних операцій слід звернути увагу на рівень ризикованості по кожному виданому кредиту. При надмірному кредитному ризику кредити можуть класифікуватися на такі групи:

- кредити з підвищеним ризиком, коли міра захисту банківської установи недостатня, тому що позичальник має невеликі можливості повернути кредит, або банк має низьку якість забезпечення виданого кредиту;

- сумнівні кредити, коли для банківської установи дуже висока ймовірність отримання збитків по наданих кредитах;

- збиткові кредити – це кредити, які банк уже не може повернути.

В таблиці 2.1 представлені індикатори кредитного ризику АТ «ОТП банк» в 2019-2021 рр. Рівень відображеної простроченої заборгованості на сьогодні залишається на найнижчих історичних значеннях. В 2021 році частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі знизилась майже в 4 рази порівняно з 2017 роком і дорівнювала 0,9 %, у 2021 році. Прострочена заборгованість по кредитах тягне за собою зростання кредитного ризику, а значить і збільшення резервів під кредитні операції, а це в свою чергу зменшує власний капітал банків.

Важливим індикатором кредитного ризику є частка резервів під кредитні ризики у капіталі банку, який вказує на ступінь покриття власним капіталом банківських установ своїх сформованих резервів. В цілому зміни

показників частки резервів у кредитному портфелі та капіталі банку протягом 2017–2021 років мають стрімке зниження (рис. 2.3).

Таблиця 2.1. Ключові індикатори кредитного ризику АТ «ОТП банк», %

№ з/п	Показники	Роки					Темп приросту	
		2017	2018	2019	2020	2021	2021р. до 2020р.	2021р. до 2017р.
1.	Частка кредитного портфеля в активах	58,6	67,3	56,5	46,9	57,9	23,55	-1,15
2.	Відношення власного капіталу до кредитного портфеля	20,8	23,8	30,7	34,6	27,3	-21,06	31,70
3.	Частка резервів під кредитні операції у кредитному портфелі	34,4	25,7	17,2	13,4	8,4	-37,43	-75,53
4.	Частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі	4,5	5,3	2,8	1,7	0,9	-46,03	-80,14
5.	Частка резервів під кредитні операції у капіталі	165,5	107,9	55,9	38,8	30,8	-20,73	-81,42

*Примітка. Розраховано на основі даних [53; 54; 55; 56; 57].

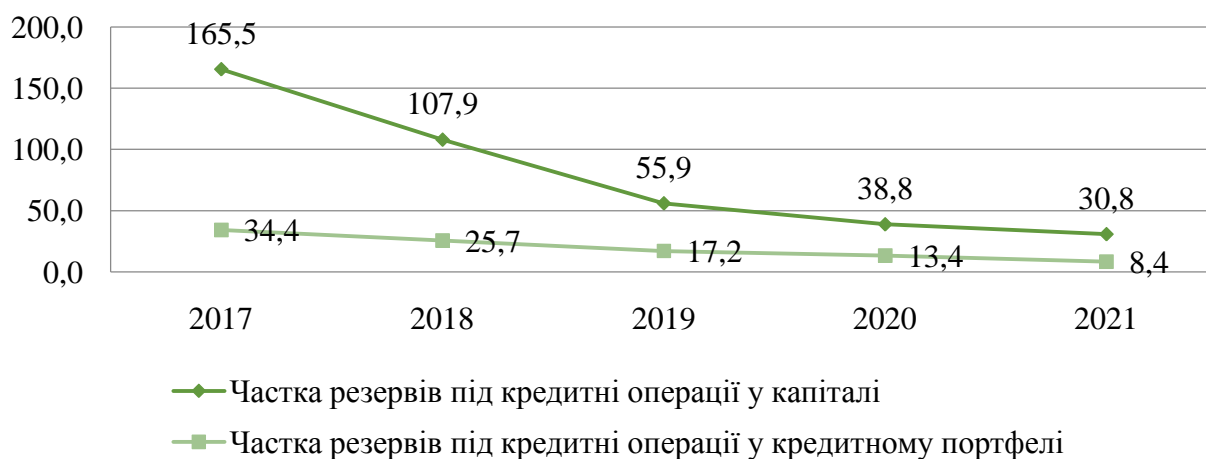

Рисунок 2.3 – Показник частки резервів під кредитні операції у кредитному портфелі та капіталі АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр, %

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Оскільки у 2017 році спостерігалось різке зниження якості кредитного портфеля банку, що потягнуло за собою стрімке зростання резервів під кредитні операції та суттєво зменшило власний капітал банків. Так, у 2017 році майже в 2 рази резерви перевищують обсяги капіталу, а у 2021 році вже капітал перевищував резерви в 3 рази, що свідчить про зменшення рівня відтоку коштів з капіталу для потреб резервування банками та значне зниження кредитного ризику АТ «ОТП банк».

Для запобігання критичних утрат унаслідок виникнення кредитного ризику Банк здійснює постійний контроль дотримання нормативних значень кредитного ризику (таблиця 2.2), встановлених Національним банком України.

Таблиця 2.2. Динаміка дотримання АТ «ОТП банк» нормативів кредитного ризику встановлених НБУ за 2017-2021 рр

№ з/п	Нормативи НБУ	Нормативне значення	Роки				Темп приросту, %	
			2018	2019	2020	2021	2021 р. до 2020 р.	2021 р. до 2018 р.
1	Н7	≤ 20 %	15,18	17,13	11,63	11,76	1,12	-22,53
2	Н8	≤ 800 %	15,18	29,28	11,63	21,73	86,84	43,15
3	Н9	≤ 20 %	15,22	17,39	7,86	9,97	26,84	-34,49

*Примітка. Розраховано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Станом на 31 грудня 2021 року норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), який визначається як співвідношення суми всіх вимог Банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих Банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу становив 11,76 % при нормативному значенні не більше 20 % (станом на 31 грудня 2020 року – 11,63 %, станом на 31 грудня 2018 року – 15,18 %).

Норматив великих кредитних ризиків (Н8), визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків, наданих банком щодо всіх контрагентів, з врахуванням всіх позабалансових зобов'язань, виданих

банком щодо цих контрагентів, до регулятивного капіталу банку. В 2019 році Н8 мав максимальне значення 29,28 % за весь період.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), для спеціалізованих ощадних банків не повинен перевищувати 20 %. За аналізований період Н9 знизився на 34,49 %.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що рівень кредитного ризику АТ «ОТП банк» впродовж досліджуваного періоду знижується.

2.2. Оцінка системи управління кредитним ризиком банку

Управління ризиками, що базується на кращих міжнародних практиках та досвіді успішної діяльності в Україні, є обов'язковим елементом стратегії розвитку АТ «ОТП банк» та запорукою стабільності розвитку. Першочерговою метою управління ризиками в АТ «ОТП банк» визначено виважену оцінку та прийняття ризику, що сприяє досягненню запланованого прибутку, із забезпеченням достатнього рівня капіталу, з урахуванням зміни бізнес-циклів та настання можливих несприятливих умов на ринку. АТ «ОТП банк» розробляє Декларацію схильності до ризиків з метою визначення тих ризиків, які Банк приймає, та тих, яких уникає, а також сукупної величини ризик-апетиту і величини ризик-апетиту за кожним із ризиків.

Основна перевага застосування механізму встановлення апетиту до ризику полягає в тому, що ризики ідентифікуються та структуровано визначаються у кількісному вимірі, що пов'язує їх з бізнес-цілями та стратегією АТ «ОТП банк».

Для розподілу ризик-апетиту між бізнес-підрозділами, продуктами та підтипами ризиків та подальшого контролю величини ризиків використовується система лімітів. Контроль величини ризику відносно встановленого ризик-апетиту і лімітів ризику відбувається на регулярній

основі через визначення профілю ризику в агрегованому вигляді та в розрізі всіх видів ризику.

У Банку створена та функціонує комплексна система управління ризиками [56], яка забезпечує постійний аналіз, управління і контроль за ризиками, на які наражається банк у своїй діяльності, та дає змогу приймати виважені рішення щодо розміру ризик-апетиту банку, його відповідності умовам на ринку та бізнес-стратегії Банку. Для управління ризиками у АТ «ОТП банк» створено постійно діючий підрозділ з управління ризиками, який підпорядковується та підзвітний Наглядовій раді банку. Ключова функція в організаційній структурі управління ризиками належить Наглядовій раді, яка визначає та затверджує стратегію управління ризиками, вимоги щодо функціонування системи внутрішнього контролю у банку, політики та процедури управління всіма видами ризику, процедури банку у разі настання кризи чи подій, що потребують відновлення діяльності, а також організаційну структуру управління ризиками, забезпечує достатність ресурсів для управління ризиками, здійснює контроль через отримання регулярної інформації щодо профілю ризику Банку.

За рішенням Наглядової ради створено Комітет Наглядової ради з управління ризиками, який виконує такі функції, як моніторинг за дотриманням банком встановленого сукупного рівня ризик-апетиту та рівня ризик-апетиту щодо кожного з видів ризику; моніторинг впровадження стратегії та політики управління ризиками; контроль за станом виконання заходів щодо оперативного усунення недоліків у функціонуванні системи управління ризиками; контроль за тим, щоб встановлення тарифів на банківські продукти враховувало бізнес-модель банку та стратегію управління ризиками й інші функції, делеговані йому Наглядовою радою банку.

Правління АТ «ОТП банк», як найвищий виконавчий орган, покликане забезпечити впровадження рішень Наглядової ради щодо системи управління ризиками та реалізацію бізнес-стратегії та планів банку з дотриманням вимог

та обмежень ризик-апетиту. За рішенням Наглядової ради для управління кредитним ризиком в АТ «ОТП банк» створено Кредитний комітет.

Серед ключових комітетів, створених Правлінням банку для впровадження системи управління ризиками, варто відзначити Комітет по роботі з проблемною заборгованістю, Моніторинговий та Резервний комітети, а також Комітет з управління операційними ризиками. Регулярна перевірка та оцінювання ефективності функціонування системи управління ризиками в Банку здійснюється підрозділом внутрішнього аудиту Банку [56].

Обов'язковим елементом комплексного управління ризиками в банку та управління кожним із видів ризику є стрес-тестування, яке регулярно проводиться підрозділом банку з управління ризиками для визначення готовності банку, достатності його капіталу та ліквідних фінансових активів для провадження операційної діяльності без порушення нормативів, встановлених НБУ, у разі раптового настання несприятливої макроекономічної ситуації. Забезпечення доступності банку для клієнтів, регуляторних органів та акціонерів за умов надзвичайних подій є невід'ємним елементом системи управління ризиками у банку.

З метою належного реагування на надзвичайні події та подолання їх наслідків у Банку розроблено і впроваджено відповідні плани забезпечення безперервності та відновлення діяльності, в тому числі план фінансування в кризових ситуаціях. Зазначені плани актуалізуються на постійній основі та підлягають комплексному тестуванню.

Система управління ризиками АТ «ОТП банк» є складовою частиною системи управління ризиками міжнародної банківської групи OTP Group, що забезпечує можливості для обміну досвідом та найкращими практиками, а також постійного розвитку і вдосконалення системи управління ризиками банку. Крім того, підрозділи з управління ризиками материнського банку виконують функцію незалежного контролю та підтвердження якості статистичних моделей оцінки ризику, правил і процедур оцінки й управління ризиками [56].

Слід відзначити, що кредитний ризик – найбільш суттєвий ризик для капіталу АТ «ОТП банк». Банк приймає цей вид ризику в процесі кредитування, тому ключовим є саме процес управління, який складається з послідовних етапів: ідентифікації та визначення, оцінювання й вимірювання ризику, безпосереднього прийняття ризику та його мінімізації, і врешті моніторинг та контроль за профілем ризику й тенденціями щодо його розвитку.

Стратегія управління ризиками, кредитна політика та політики управління кредитним ризиком, у тому числі моніторингу, роботи з забезпеченням і проблемною заборгованістю дають визначення кредитному ризику, критеріям кредитоспроможності та платоспроможності для індивідуальної заборгованості та встановлюють нормативи і ліміти для управління кредитним ризиком на рівні портфеля. Детальні вимоги щодо кредитної угоди встановлюються в стандартах продуктів, які оновлюються на регулярній основі, проте не рідше одного разу на рік.

Основу оцінки та вимірювання кредитного ризику становлять моделі рейтингування для контрагентів, які розробляють та надають фінансову звітність та скорингові моделі для інших контрагентів, які допомагають розподілити контрагентів на класи відповідно до величини вірогідності кредитного ризику по кожному з таких класів. Моделі оцінювання кредитного ризику дадуть змогу приймати виважені рішення щодо розміру очікуваних збитків і необхідного співвідношення дохідності та ризику, уникати тих класів очікуваних кредитних ризиків, за якими дохід не є адекватним, або ж розмір ризику перебуває в надто широкому діапазоні поза межами контролю зі сторони банку [56].

Кожному з класів кредитного ризику контрагентів відповідають певні підходи щодо максимально дозволеного розміру заборгованості, методів мінімізації очікуваних збитків, у тому числі через вимоги щодо забезпечення заборгованості, та розрахунку розміру очікуваних кредитних збитків. Усі моделі проходять обов'язкове документування, бек-тестування та

валідацію відповідними підрозділами ОТП Банку в Угорщині. Під час аналізу контрагента обов'язковим є визначення групи пов'язаних контрагентів на основі ознак контролю, з урахуванням структури власності та управління та/або суттєвих економічних взаємозалежностей.

Прийняття ризику супроводжується системою компетенцій та повноважень щодо кредитного ризику, яка, залежно від розміру заборгованості за кредитною угодою, складається з колегіальних органів та індивідуальних повноважень. Найвищим колегіальним органом Банку, що здійснює управління кредитним ризиком, є Кредитний комітет, створений відповідно до рішення Наглядової ради Банку. Структурні підрозділи АТ «ОТП банк» на які покладено функції управління кредитним ризиком відображено на рисунку 2.4.

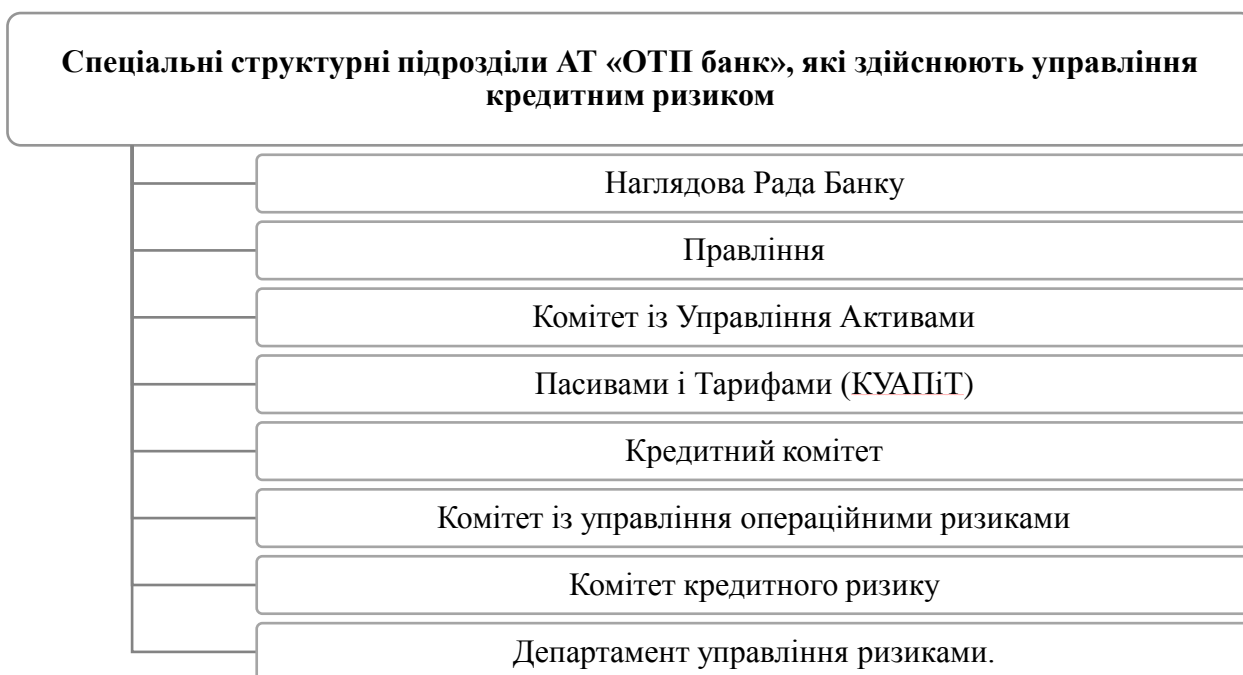

Рисунок 2.4 – Показник частки резервів під кредитні операції у кредитному портфелі та капіталі АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр, %

*Примітка. Побудовано на основі [56].

Кредитний комітет наділений компетенцією делегувати частину своїх повноважень щодо прийняття рішення по кредитному ризику кредитним комітетам нижчого рівня та окремим посадовим особам, відповідальним за прийняття ризику. Непорушними принципами прийняття рішення є обов'язкова присутність представників підрозділу з управління ризиками та наявність у них права вето в разі, якщо рішення призведе до порушення ризик-апетиту Банку або лімітів ризику. У процесі прийняття рішення окремими посадовими особами з кредитними повноваженнями необхідним є дотримання принципу «чотирьох очей» та одностайного погодження. За стандартними продуктами для роздрібних клієнтів з мінімальними сумами заборгованості функціонує система автоматичного прийняття рішення, яке налаштовується, підтримується та контролюється представниками підрозділу з управління ризиками. У разі прийняття ризику обов'язково проводиться ідентифікація інсайдерів, пов'язаних осіб з Банком, перевірка умов рішення щодо відповідності стандартам продукту, ринковим умовам та утримання особами, власниками кредитних повноважень, від голосування в разі наявності конфлікту інтересів [56].

Мінімізація кредитного ризику на рівні кожного окремого контрагента передбачає відповідність встановленим політикам, процедурам та стандартам максимального розміру кредитного зобов'язання, строків погашення, рівня покриття забезпеченням. Управління кредитним ризиком на рівні портфеля кредитів передбачає диверсифікацію ризику, обмеження щодо найбільш схильних до надмірних ризиків сегментів портфеля та відбувається за допомогою системи лімітів, встановлених кредитною політикою Банку, щодо максимально допустимої концентрації заборгованості на рівні країни, валюти, галузі економіки, певного продукту та групи пов'язаних контрагентів.

Банк приділяє особливу увагу процесу постійного моніторингу та ранньої ідентифікації проблемної та потенційно проблемної заборгованості. На регулярній основі оцінюється фінансовий стан контрагента та аналіз його поведінки згідно з поведінковими моделями, статус обслуговування

заборгованості, відбувається збір інформації з зовнішніх джерел щодо змін у складі учасників контрагента, порушення процедури банкрутства, значних судових розглядів матеріального характеру, статусу обслуговування боргу згідно з даними бюро кредитних історій та Кредитного реєстру, заборгованості з податків та/або інших обов'язкових платежів, публічної інформації, яка має негативний вплив на репутацію контрагента. Система раннього реагування складається з кількох стадій, які визначають імовірність виникнення проблемної заборгованості та, відповідно, визначають заходи, в тому числі превентивного характеру, які необхідно застосувати для запобігання виникненню проблемної заборгованості або зниження очікуваних збитків від проблемної заборгованості. Система моніторингу та ранньої ідентифікації проблемної та потенційно проблемної заборгованості інтегрована в систему оцінки очікуваних збитків від знецінення фінансових активів відповідно до Міжнародних стандартів з фінансової звітності. Процес моніторингу й оцінки резервів на покриття кредитного ризику перебуває під контролем Моніторингового та Резервного комітету, відповідно [56].

Робота з врегулювання проблемної заборгованості проводиться підрозділами по роботі з проблемною заборгованістю, які незалежні від бізнес-підрозділів та підрозділів з управління ризиками, що приймали рішення під час видачі кредитної заборгованості. За аналогією ієрархії Кредитного комітету, найвищим колегіальним органом є Комітет по роботі з проблемною заборгованістю, створений рішенням Правління Банку, з підпорядкованою системою комітетів нижчого рівня та/або посадових осіб із кредитними повноваженнями.

У роботі з масовим сегментом роздрібних клієнтів переважають стандартні продукти та процедури врегулювання заборгованості залежно від продукту та терміну невиконання зобов'язань, водночас для клієнтів корпоративного сегменту властивим є сценарний аналіз з вибором сценарію, зумовить максимальне погашення заборгованості з урахуванням стану

взаємовідносин із контрагентом, вартості та стану забезпечення, стану претензійно-позовної роботи та вартості грошей у часі.

Під час оцінки ефективності управління кредитним ризиком банку важливо оцінити основні фінансові показники діяльності банку (таблиця В.1. Додатку В), оскільки саме кредити складають найбільшу питому вагу у активах комерційних банків. В результаті проведеного дослідження основних фінансово-економічних показників діяльності АТ «ОТП банк» встановлено, що основною складовою ресурсної бази банку є кошти клієнтів – фізичних та юридичних осіб, які на кінець 2021 року в порівнянні з 2017 роком збільшилися на 122,27 %, активи банку – на 134,04 %, рентабельність активів – на 13,90 %, чистий процентний дохід – на 138,24 %, чистий прибуток – на 168,85 %, працюючий кредитний портфель – на 157,99 %, власний капітал – на 204,68 %, чистий комісійний дохід – на 37,42 %, норматив достатності капіталу – на 31,79 %. В цілому діяльність за 2017-2021 роки була прибутковою та рентабельною (рис. В.1-В.6 Додатку В).

При оцінці системи управління кредитним ризиком доцільно звернути увагу на динаміку та структуру активів банку та кредитно-інвестиційного портфеля. Так, активи банку в 2021 році зросли на 18,5%, або на 10,9 млрд грн, до 69,8 млрд грн, при цьому відбулася якісна зміна структури активів, яким властивий кредитний ризик, на користь портфеля кредитів юридичних та фізичних осіб, що забезпечило вищу дохідність активів Банку [56]. Динаміка кредитно-інвестиційного портфеля наведена на рисунку Д.1. Додатку Д.

Протягом року відбулось зменшення коштів, розміщених в інших банках, та інвестицій в цінні папери з 26,1 млрд грн, в гривневому еквіваленті, або 45,3% від активів, яким властивий кредитний ризик, до 23.8 млрд грн, в гривневому еквіваленті, або 34,7% від активів, яким властивий кредитний ризик, що відповідає середньостроковому цільовому показнику (рисунок Д.2 Додатку Д).

Натомість, кредитний портфель юридичних та фізичних осіб зріс на 39,8% або 12.5 млрд грн, в гривневому еквіваленті, з 31,4 млрд грн до 43,9 млрд грн, обидва значення в гривневому еквіваленті. Чинниками такого стрімкого зростання були: щодо портфеля кредитів, наданих юридичним особам – відкладений попит на інвестиційне кредитування, який реалізувався в момент виходу з кризи пандемії, та збільшення потреби в фінансуванні оборотного капіталу, в результаті значного збільшення собівартості продукції, показник інфляції виробників перевищив 60% за 2021 рік, а також здорожчання та подовження логістичних ланцюжків; щодо портфеля кредитів, наданих фізичним особам, – високі темпи зростання приватного споживання, в умовах збільшення номінальних доходів населення на 20% за 2021 рік.

Частка портфеля кредитів корпоративного бізнесу протягом року зросла до 72% кредитного портфеля Банку, проте структура портфеля, особливо в іноземній валюті, має чітку сезонну залежність, характерну для торгівлі продукцією сільського господарства, тому в середньостроковій перспективі очікується зменшення частки до цільового рівня 70%. Кредитна якість портфеля кредитів, наданих корпоративним клієнтам, продовжує покращуватися: неproblemна заборгованість перетнула позначку 95% портфеля кредитів, понад 80% якої, в свою чергу, мають рейтинг «краще» або на рівні «7» за 9-бальною шкалою рейтингування (відповідно, більше 90% з рейтингом «1-7» за 10-бальною шкалою оцінювання кредитного ризику НБУ). Понад 99% неproblemної заборгованості обслуговується корпоративними позичальниками згідно з графіками, погоджених кредитними угодами без допущення фактів прострочення заборгованості понад 7 днів. Частка стадії 2, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), тобто кредитів з ознаками погіршення кредитоспроможності або ознаками потенційно problemної заборгованості, згідно з системою раннього реагування та моніторингу за 2021 рік, зменшилась до близько 2% [56].

Кредитний непроблемний портфель корпоративного бізнесу є достатньо диверсифікованим щодо концентрації ризику одного контрагента, групи пов'язаних контрагентів. Заборгованість 20-ти найбільших груп пов'язаних контрагентів – позичальників Банку становить 35% станом на кінець 2020 року, зменшившись протягом року на 4 відсоткові пункти. Показник «великих кредитів», заборгованість групи пов'язаних контрагентів, що перевищує 10% регулятивного капіталу Банку, норматив кредитного ризику НБУ Н8, станом на кінець 2021 року, становить менше 22% за максимального нормативного значення не більш ніж 800%. Фактично, лише дві заборгованості перевищували 10% регулятивного капіталу Банку [56].

З огляду на галузеву структуру портфеля корпоративних кредитів, частка позик, наданих підприємствам сфери торгівлі, знизилась до близько 36%, перерозподіл відбувся на сферу виробництва, частка якої збільшилась до майже 24%. Активно розвивається сектор сільського господарства, частка якого дещо зменшилась до 15% (рисунк Д.3 Додатку Д). При цьому частка індустрій, яким притаманна найбільша волатильність та схильність до змін бізнес-циклів, а саме будівництва, операцій з нерухомістю та добувної галузі і металургії, не перевищує 10% портфеля. Ці галузі економіки продовжують залишатися серед індустрій, обсяг кредитування яких має певні обмеження в кредитній політиці Банку.

Протягом року відбулися зміни щодо частки валютної заборгованості, яка збільшилась до майже 40% у кредитному непроблемному портфелі корпоративного бізнесу, спричиненні сезонними факторами торгівлі продукцією сільського господарства на тлі рекордного врожаю 2021 року та все ще високих вартостей продукції на міжнародних ринках, з одного боку, та існуючих логістичних проблем на українському та міжнародних ринках, з іншого. Банк контролює та обмежує лімітами розмір заборгованості в іноземній валюті щодо позичальників, у яких недостатньо валютної виручки для обслуговування боргу в іноземній валюті [56].

Адаптація до нових умов функціонування економіки в постпандемічний період, поступове досягнення балансу попиту та пропозиції, нормалізації логістичних ланцюжків покращують оцінку макроекономічної ситуації на 2022 рік та призводять, станом на кінець 2021 року, до стабілізації очікуваних збитків від виникнення подій кредитного ризику до близько 2% від не проблемної заборгованості за кредитами корпоративних клієнтів. Більша частина очікуваних збитків сформована під Стадію 1 згідно з МСФЗ. Проблемна кредитна заборгованість корпоративних клієнтів покрита резервами на 50-55%, що відповідає історичним показникам із врегулювання проблемної заборгованості на рівні 40-45% від суми заборгованості [56].

Портфель нових споживчих кредитів роздрібного бізнесу зростає протягом року через відновлення економічної активності та платоспроможності населення, підтримані подальшим зростання номінальних та реальних доходів (рисунок Д.4 Додатку Д).

Запровадження локдаунів у першому півріччі 2021 року призвело до подальшого зменшення частки споживчих кредитів у точках продажу до трохи більше, ніж 30% портфеля [56]. Якість портфеля споживчих кредитів у точках продажу значно покращилась у 2021 році, відрахування до резервів на покриття втрат від кредитного ризику зменшились до майже 2% середньорічного обсягу портфеля. Продовжили зростати кредитні ліміти на картках, станом на кінець 2020 року 35% портфеля споживчих кредитів складала саме залишки за кредитними лімітами на картках, у яких частка проблемних кредитів не перевищує 4% портфеля станом на кінець 2021 року. Частка портфеля готівкових кредитів стрімко зросла до 26% обсягу портфеля, якість якого залишається на високому рівні – частка проблемної заборгованості зменшується та наближається до 1% його обсягу. Обсяг автокредитів був відносно сталим протягом року та становив 8% портфеля споживчих кредитів [56]. При цьому якість нового портфеля була на дуже високому рівні: портфель автокредитів залишається найменш чутливим до негативних наслідків пандемії.

Банк продовжив скорочення обсягів проблемної та потенційно проблемної кредитної заборгованості. Протягом року частка проблемної заборгованості зменшилася до нижче 7%. У сегменті корпоративного бізнесу переважала реструктуризація заборгованості як інструмент врегулювання, водночас у малому і середньому бізнесі та сегменті роздрібного бізнесу – претензійно-позовна діяльність.

Відрахування до резервів на покриття кредитних ризиків за результатами року становили близько 2% від кредитного портфеля протягом року, 80% з яких відрахування в резерви під очікувані збитки від реалізації кредитного ризику від неproblemної заборгованості, стадія 1 та стадія 2 відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Таким чином, підрозділ із управління ризиками здійснює постійний аналіз ранніх, середньострокових та підсумкових показників ризику у розрізі всіх сегментів і продуктів кредитування. Щотижнево та щомісячно контролюється відповідність показників цільовим, виявлення відхилень та корекція. Постійно переглядаються та вдосконалюються методи сегментації клієнтів та прийняття ризику, підвищуються роздільна здатність моделей і правил, вдосконалюються методики верифікації та оцінювання кредитоспроможності.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ АТ «ОТП БАНК»

3.1. Впровадження моделі прогнозування кредитного ризику на основі збалансування обсягів кредитних та депозитних операцій

В системі кредитного ризик-менеджменту доцільно удосконалювати як існуючі прийоми та методи, так і впроваджувати нові методики управління кредитним ризиком банків. Підвищення ефективності управління кредитною діяльністю банку можна здійснити через обґрунтований вибір інструментів, що дадуть змогу позбутися збиткових активів. Серед останніх доцільно виокремити сек'юритизацію, яка може стати ефективним інструментом уникнення нагромадження боргів банку через реалізацію поганих активів і реструктуризацію заборгованості, що дозволить стабілізувати фінансовий стан АТ «ОТП банк».

Існує багато моделей банківської діяльності, які дозволяють прогнозувати утворення кредитного ризику. Їх кількість та різноманітність пов'язані з відмінностями науково-методичних підходів до моделювання передбачення настання кредитного ризику. Найпоширенішими моделями такого передбачення є моделі, що будуються за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, теорії ймовірності, теорії нечіткої множини.

Проте вказані методи не завжди дають змогу розкрити співвідношення первинних характеристик факторів формування кредитних ризиків із одночасним врахуванням збалансованості потреб клієнтів та можливостей банку в сфері кредитування, що виявляється у достатності та вчасності формування ресурсної бази банківської установи. Тому співвідношення та оцінка таких факторів мають характеризувати ймовірність настання кредитного ризику не лише кількісно, але і якісно, основою чого є відповідне їх представлення у вигляді графоаналітичної моделі.

Відомо, що основною умовою ефективного управління кредитним ризиком є забезпечення сталого руху фінансових потоків у комплексній моделі діяльності банку. В якій первинними характеристиками діяльності у поточний момент часу, що можуть зумовлювати виникнення кредитного ризику та визначати його рівень в наступних періодах, на нашу думку, доцільно обрати темпи приросту обсягів залучених депозитних коштів і наданих банком кредитів в динаміці.

Водночас існує чимало регресійних моделей, які узагальнюють динаміку обсягів проблемних кредитів, темпи зміни загального обсягу наданих кредитів та обсягів залучених ресурсів, а також коливання такої динаміки та темпи її зміни. Аналіз регресійних моделей вказує на існування залежності між динамікою обсягів наданих кредитів та обсягів залучених ресурсів та динамікою обсягів проблемних кредитів. Так, із збільшенням суми наданих кредитів та залучених ресурсів зростає й сума проблемних кредитів. При цьому різні знаки коефіцієнтів при незалежних змінних у моделях, які визначають взаємозв'язок між абсолютними приростами та темпами приросту показників, можуть бути вираженням розбалансованості кредитних і депозитних фінансових потоків банківських установ.

Відзначимо, що в динамічному контексті такі співвідношення здійснюють визначальний вплив на виникнення кредитного ризику, тому доцільно проводити діагностику ймовірності настання та рівня кредитного ризику шляхом оцінювання збалансованості відповідних темпів.

Окремі аргументи в підтримку такої позиції можна знайти у наукових роботах О. Васюренка та В. Подчесової [63]:

- прискорене зростання темпів надання кредитів може бути свідченням застосування агресивного типу кредитної політики банку, що проявляється у спрощенні процедур кредитування;

- перевищення темпів надання кредитів порівняно із темпами залучення ресурсів може спричинити виникнення так званих “корелятивних

ризиків”, тобто ризиків, які є наслідком негативних подій у сфері, пов’язаній із наданням та обслуговуванням кредитних ресурсів.

Модель проведення оцінки рівня кредитного ризику можна відобразити за допомогою наступного формального запису [63]:

$$\%VK_t \approx \%VD_t, \quad (3.1)$$

де $\%VK_t$ – темпи зміни обсягу наданих кредитів за період t , %;

$\%VD_t$ – темпи зміни обсягу залучених ресурсів за період t , %;

\approx – усі можливі співвідношення між темпами зміни обсягу наданих кредитів та депозитів за період t , які визначають різні рівні кредитного ризику.

Окремі висновки слід робити з погляду певного інтервалу часу, який є узагальненням не лише безперервності розвитку економічних процесів, а й банку в цілому як динамічної та відкритої системи. При цьому ситуація, коли спостерігається перевищення темпів зростання обсягів наданих кредитів над темпами зростання обсягів залучених ресурсів, може бути індикатором перегріву кредитного ринку.

У разі наявності загальної негативної динаміки у темпах зміни обсягів наданих кредитів і темпів зміни обсягів залучених ресурсів слід визнати ознаки системного розвитку кредитної кризи. При цьому чим більшим є час такої негативної динаміки, тим більшим є загострення кредитної кризи. Подолати загострення системного розвитку кредитної кризи можна лише задіявши усі рівні управління кредитним ризиком.

Якщо спостерігається перевищення темпів зростання обсягів залучених ресурсів над темпами зростання обсягів наданих кредитів, це може свідчити про загрозу зниження прибутковості банківської діяльності. У даному випадку частка залучених ресурсів не вкладається у працюючі активи, що може негативно вплинути на ефективність діяльності банку.

Однозначно є неприйнятною ситуація щодо одночасного падіння обсягів залучених ресурсів та наданих кредитів, бо це є потенційною

загрозою діяльності банку в цілому. Такий висновок ґрунтується на тому, що одночасне падіння обсягів залучених ресурсів та наданих кредитів є свідченням поступового згортання банківської діяльності, що також може бути проявом кризи з погляду кредитного процесу в цілому, що у підсумку може призвести до припинення діяльності такого банку. У свою чергу, прийнятною є ситуація відносного співпадіння у позитивних темпах зміни обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів, що свідчить про стабільність функціонування банку та його поступовий розвиток.

Динаміка темпів зміни обсягів наданих кредитів і темпів зміни обсягів залучених ресурсів АТ «ОТП банк» відображено на рисунку 3.1.

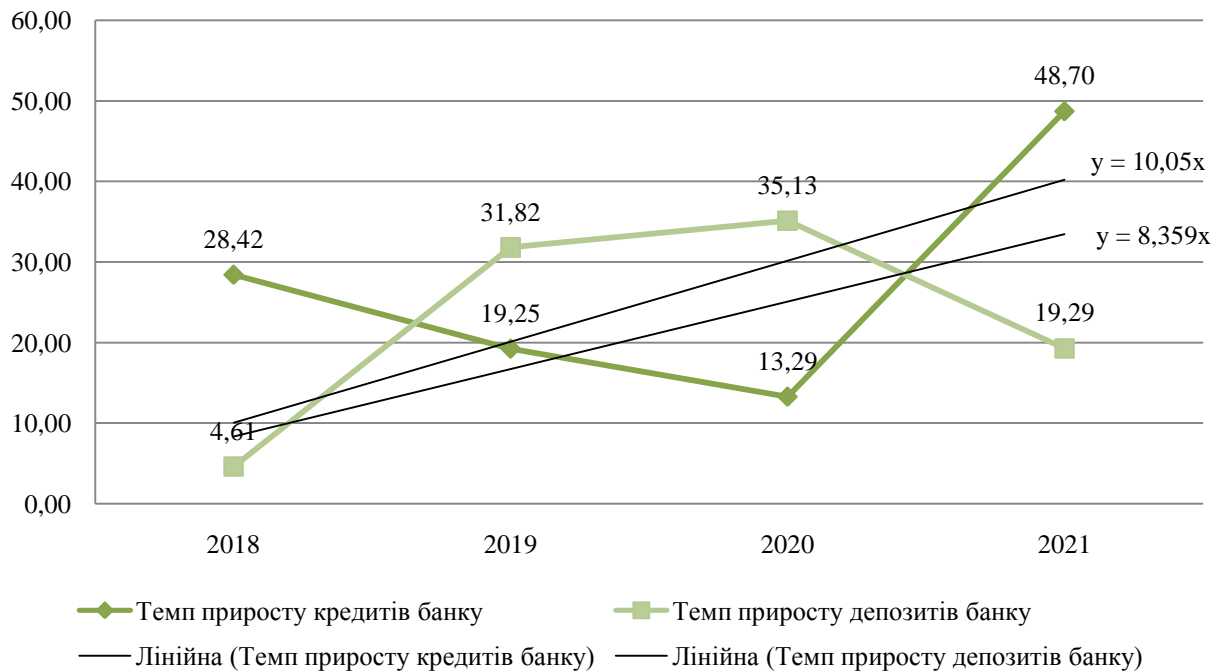

Рисунок 3.1 – Динаміка темпів зміни обсягів наданих кредитів і темпів зміни обсягів залучених депозитів АТ «ОТП банк», %

*Примітка. Побудовано за даними [53; 54; 55; 56; 57].

Чіткі можливості щодо прогностичного аналізу кредитного ризику надають методи графоаналітичної оцінки. Побудувати таку модель можливо на підставі застосування методів аналітичної геометрії [5].

Методика використання графоаналітичних методів передбачає, що якісна оцінка кредитної діяльності відображається у формі геометричної фігури, яка будується на основі значень показників, тобто факторів формування такої діяльності. Враховуючи те, що запропоновано використовувати два показники в даному дослідженні, то такою фігурою, яка характеризує прогнозний рівень розвитку кредитного ризику є двомірна площина.

Враховуючи, що обсяг темпів зростання не є від'ємною, то як графічний образ такої графоаналітичної моделі можна запропонувати прямокутний трикутник, що утворений додатними частинами осей системи координат та лінії, яка поєднує значення відповідних темпів зростання, – трикутник збалансованості динаміки депозитів та кредитів банку (рисунок 3.2).

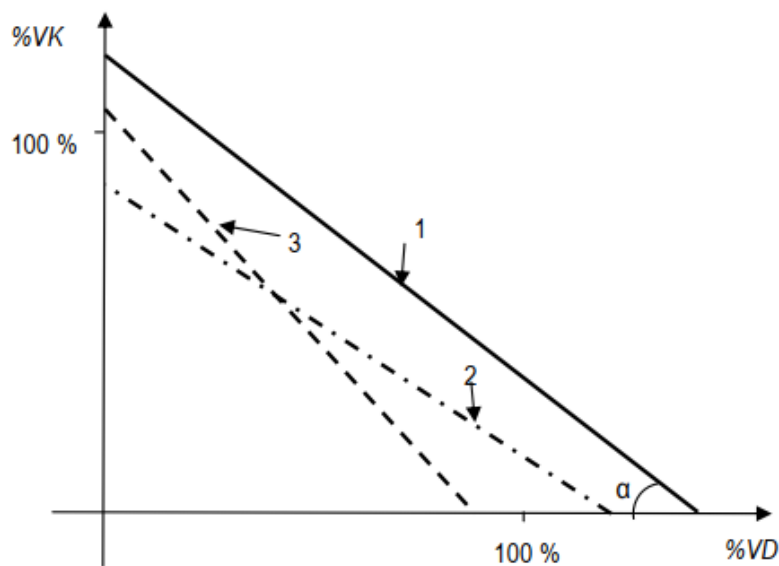

Рисунок 3.2 – Трикутник збалансованості динаміки депозитів та кредитів банку

Джерело: [Помилка! Невідомий аргумент ключа.].

Відтак прогнозування кредитного ризику можна реалізувати на основі визначення зміни площини трикутників збалансованості кредитів та депозитів банку, а також на основі визначення кута нахилу гіпотенузи таких

трикутників – кута між віссю абсцис та відрізком, який сполучає значення темпів зростання депозитів та кредитів, відкладених на осях абсцис та ординат відповідно (рисунок 3.2).

Площу трикутника збалансованості динаміки депозитів та кредитів банку за відповідний період часу можна визначити за формулою:

$$S = \frac{1}{2} \%VK \%VD \quad (3.2)$$

Збільшення площі трикутника (наприклад, перехід від трикутника 2 до трикутника 1 на рисунку 3.2) є ілюстрацією розширення банківської діяльності. Поряд з цим зменшення площі трикутника (наприклад, перехід від трикутника 1 до трикутника 3 на рисунку 3.2) є прикладам уповільнення темпів розширення банківської діяльності.

За даними темпів зміни обсягів наданих кредитів і темпів зміни обсягів залучених депозитів АТ «ОТП банк» у % до попереднього року можна побудувати трикутники збалансованості динаміки депозитів та кредитів АТ «ОТП банк» за 2018-2021 роки в щорічному вимірі (рисунок 3.3).

Більш поглиблений аналіз ймовірного виникнення кредитного ризику зводиться до вимірювання кутів між різними лініями, які відображують темпи зміни обсягів наданих кредитів та залучених депозитів в окремі часові інтервали. Відтак кут нахилу α (між віссю абсцис та відрізком, що поєднує значення темпів зростання депозитів та кредитів) може бути оцінений за допомогою розрахунку тангенсу цього кута за формулою:

$$\tan \alpha = \frac{\%VD}{\%VK} \quad (3.3)$$

Слід відзначити, що чим більше отримане значення тангенсу α , тим гострішим є кут нахилу α , що відповідає ситуації перевищення темпів зростання кредитів банку темпів зростання депозитів банку. Тому, збільшення кута нахилу гіпотенузи трикутника збалансованості кредитів та депозитів

банку та відповідне зменшення значення тангенсу цього кута є свідченням зростання кредитного ризику.

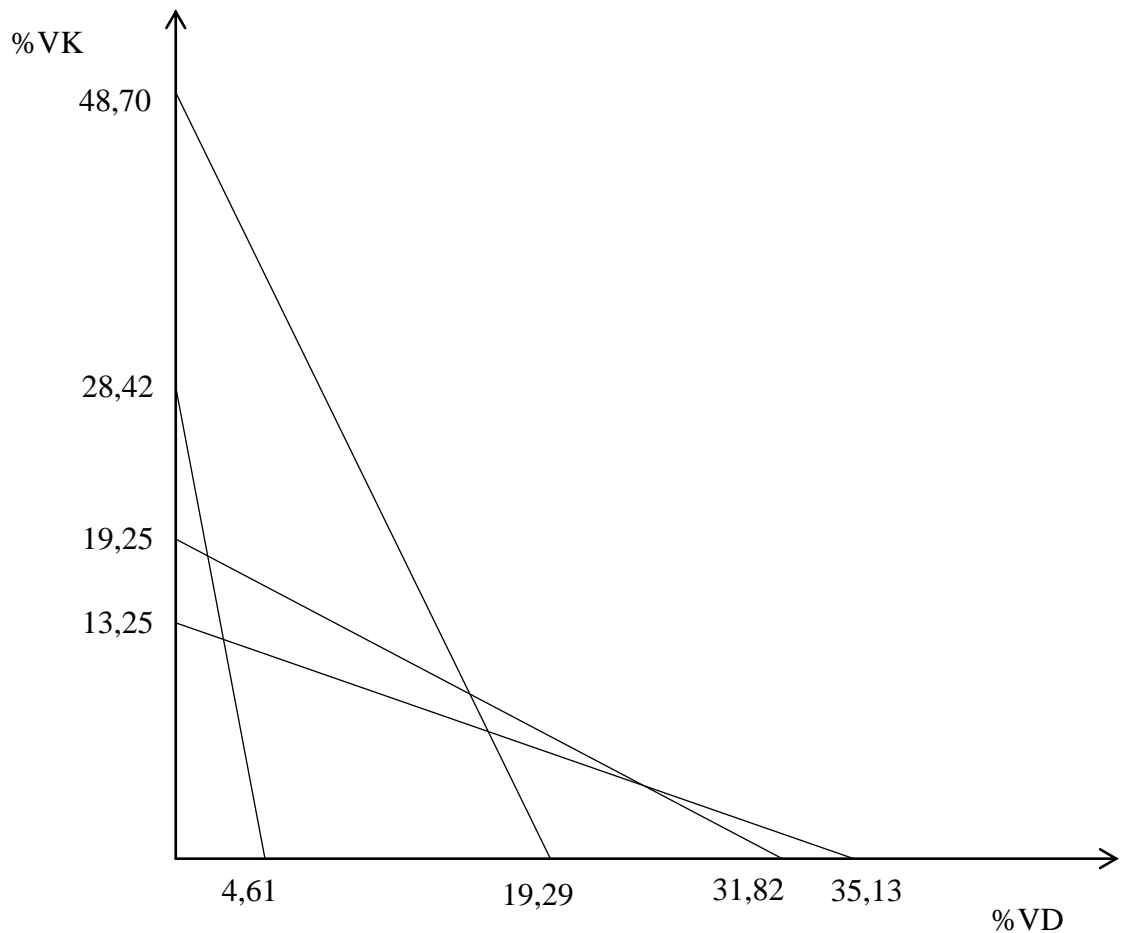

Рисунок 3.3 – Трикутники збалансованості динаміки депозитів та кредитів АТ «ОТП банк» в 2018-2021 роках

*Примітка. Побудовано за даними [53; 54; 55; 56; 57].

Враховуючи можливість різної інтенсивності та різної спрямованості тенденцій зміни обсягів депозитів та кредитів банку доцільно також проводити оцінку збалансованості такої зміни за допомогою оцінювання кута перетину гіпотенуз трикутників збалансованості кредитів та депозитів за різні періоди часу. Формалізований запис визначення кута перетину між гіпотенузами зводиться до такого:

$$\tan \beta = \frac{\%VK_0 \cdot \%VD_1 - \%VK_1 \cdot \%VD_0}{\%VK_0 \cdot \%VK_1 + \%VD_0 \cdot \%VD_1} \quad (3.4)$$

- де $\%VK_0$ – темпи зміни обсягів наданих кредитів в базовий період;
 $\%VK_1$ – темпи зміни обсягів наданих кредитів в звітний період;
 $\%VD_0$ – темпи зміни обсягів залучених ресурсів в базовий період;
 $\%VD_1$ – темпи зміни обсягів залучених ресурсів в звітний період.

При цьому можливі два значення тангенсу досліджуваного кута – від’ємне та додатне. Від’ємне значення є характерним для збільшення в поточному періоді темпів зміни обсягів наданих кредитів та зменшення обсягів залучених ресурсів. Також від’ємне значення характерне для більш різкого зменшення темпів зміни залучених ресурсів у порівнянні з темпами зменшення наданих кредитів. Додатне значення характерне для зменшення темпів зміни обсягів наданих кредитів та збільшення темпів зміни залучених ресурсів.

Якщо оцінювати різні значення кута з погляду аналізу передбачення розвитку кредитного ризику, то слід звернути увагу, що неприйнятними є найбільші від’ємні значення, а прийнятними – найбільші позитивні значення. Виходячи з того, що такі темпи зміни можна отримати для різних часових відрізків, запропонована модель може бути використана для аналізу:

- поточної ситуації, підставою чого є аналіз темпів зміни досліджуваних показників банківської діяльності у щоденному їх вимірі;
- ситуації щодо прийняття тактичних рішень з погляду дослідження аналізованих показників на короткостроковому та середньостроковому інтервалі часу (тобто у щомісячному та щоквартальному їх вимірі);
- ситуації щодо прийняття стратегічних рішень з погляду дослідження аналізованих показників на довгостроковому інтервалі часу (у щорічному вимірі).

Далі доцільно визначити ймовірність утворення кредитного ризику за допомогою показників динаміки депозитів та кредитів АТ «ОТП банк» в

щорічному вимірі впродовж 2018-2021 років шляхом визначення площ побудованих трикутників та тангенсів кутів між різними лініями, які відбивають темпи зміни обсягів наданих ресурсів та темпи зміни обсягів залучених коштів у відповідні часові інтервали (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1. Визначення ймовірності настання кредитного ризику на основі показників динаміки депозитів та кредитів АТ «ОТП банк»

№ з/п	Показники	Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
1	Кредити банку, тис грн	15939	20469	24409	27653	41121
2	Депозити банку, тис грн	25673	26856	35401	47838	57064
3	Темп приросту кредитів банку, %	-	28,42	19,25	13,29	48,70
4	Темп приросту депозитів банку, %	-	4,61	31,82	35,13	19,29
5	$S\Delta$	-	65,48	306,22	233,45	469,65
6	$\tan \alpha$	-	0,16	1,65	2,64	0,40
7	$\tan \beta$	-	-	1,18	0,18	-1,10

*Примітка. Розраховано за даними [53; 54; 55; 56; 57].

Наведені розрахунки в таблиці 3.1 демонструють щорічне зростання площ трикутників збалансованості динаміки депозитів та кредитів АТ «ОТП банк» крім 2020 року, в якому відбулось зменшення вказаного показника за рахунок зниження темпу приросту виданих кредитів. Слід відзначити 2021 рік, в якому хоч площа трикутника зростає, проте таке збільшення відбулось за рахунок стрімкого зростання темпу приросту кредитів банку та одночасним зниженням показника темпу приросту депозитів банку. В цьому ж році тангенс кута α зменшився, а тангенс кута β має від'ємне значення, що свідчить про збільшення в 2021 році порівняно з попереднім роком кредитного ризику АТ «ОТП банк».

В цілому запропонована графоаналітична модель дозволяє визначити тенденції розвитку банку з погляду таких показників його діяльності, як темпи зміни обсягів наданих кредитів та темпи зміни обсягів депозитів. А механізм управління кредитним ризиком на основі дослідження

збалансованості динаміки кредитних та динаміки депозитних операцій банку полягає у реалізації таких трьох етапів:

Перший етап передбачає визначення інтервалів часу, з погляду яких розглядаються горизонти управління кредитним ризиком (поточний, або оперативний, тактичний та стратегічний).

Під час другого етапу систематизуються дані щодо процесів згорання та розширення банківської діяльності, що дозволяє визначити ступінь попередження кризових ситуацій в управлінні кредитним ризиком. Якщо визначаються процеси зі згорання банківської діяльності, то управління кредитним ризиком слід вважати негайним та невідкладним. Якщо спостерігається уповільнення процесів розширення банківської діяльності, то варто приділити більшу увагу управлінню кредитним ризиком, насамперед, обслуговування нових позичок.

Третій етап полягає у попередженні розвитку кредитного ризику, визначаються потенційно можливі ознаки кредитного ризику та напрямок протидії.

Отже, наведений науково-методичний підхід на основі дослідження збалансованості динаміки кредитних та динаміки депозитних операцій дозволяє оперативно виявляти загрози виникнення кредитного ризику та застосовувати відповідні стратегії розвитку банку.

3.2. Оптимізація управління ризиками кредитного портфелю банку на основі аналізу альтернатив їх мінімізації

Невчасне або ж неповне врахування кредитного ризику банківськими установами не лише впливає на величину їх капіталу але й може суттєво порушити їх фінансову стійкість, що може спричинити значну загрозу як для клієнтів банків, так і для банківського сектору загалом. Вищезазначене

зумовлює необхідність у більш детальному дослідженні причин виникнення проблемних кредитів.

Вибір пріоритетної альтернативи мінімізації ризику кредитного портфеля банку є проблематичним завданням з огляду на різноманітність альтернатив та критеріїв. Для цього використано метод аналізу ієрархії (МАІ), розроблений американським математиком Томасом Сааті [68]. Основне застосування вказаного методу – прийняття рішень за допомогою ієрархічної композиції завдання та визначення рейтингу альтернативних рішень. МАІ ґрунтується на виконанні декомпозиції проблеми на прості складові частини з подальшим опрацюванням послідовності суджень особи, що приймає рішення, за допомогою здійснення попарного їх порівняння. В результаті аналізу може бути виражений відносний ступінь взаємодії окремих елементів у побудованій ієрархії. Такі судження повинні бути виражені кількісно [64].

З метою оцінювання альтернатив мінімізації ризику кредитного портфелю АТ «ОТП банк» на основі методу аналізу ієрархій використано фінансову звітність банку за 2017-2021 роки як статистична основатакого дослідження. Банківські контролери приділяють величезну увагу кредитній політиці банку, складеної Радою директорів і впроваджуваної менеджерами. Найбільше це стосується кредитної діяльності банку, яка обумовлює створення банком потужної системи управління ризиками. Кредитна політика банку повинна включати в себе план з розміщення кредитних ресурсів таметоду, згідно з якою кредитний портфель повинен управлятися, тобто визначати, як саме кредити виникають, обслуговуються, контролюються і повертаються.

Основою для розробки безпечної кредитної політики, а отже і мінімізації портфельного ризикусліданалізувати такі фактори [19, 58; 52]:

– ліміт на валову суму виданих кредитів. Ліміт на загальний кредитний портфель, як правило, виражається відношеннямобсягу кредитного портфеля до обсягу депозитів, капіталу або загальномуобсягу активів. При

встановленні вказаного ліміту повинні аналізуватися такі фактори, як попит на кредити, коливання депозитів та кредитні ризики;

– банківське резервування – банківська діяльність, при якій тільки деяка частина банківського вкладу зберігається як банківський резерв у вигляді готівки або інших високоліквідних активів, доступних для вилучення (зняття грошей з рахунку);

– кредитне ціноутворення. Процентні ставки по різним видам кредитів повинні бути достатніми для того, щоб покривати витрати банку на залучення ресурсів, кредитний нагляд, адміністрування (включаючи загальні накладні витрати) і можливі збитки. У той же час вони повинні забезпечувати прийнятну маржу прибутку;

– диверсифікація кредитного портфелю. Слід приділяти увагу класифікації позик за різними критеріями (ступінь ризику різних категорій позичальників, категорії позичальників, терміни позик, види кредитів, надані застави, за ступенем ліквідності, тобто першокласні високоліквідні активи, середньоліквідні активи, низьколіквідні активи, неліквідні активи).

Вказані альтернативи мінімізації кредитного ризику в управлінні ризиками кредитного портфелю банку відображені на рисунку 3.4.

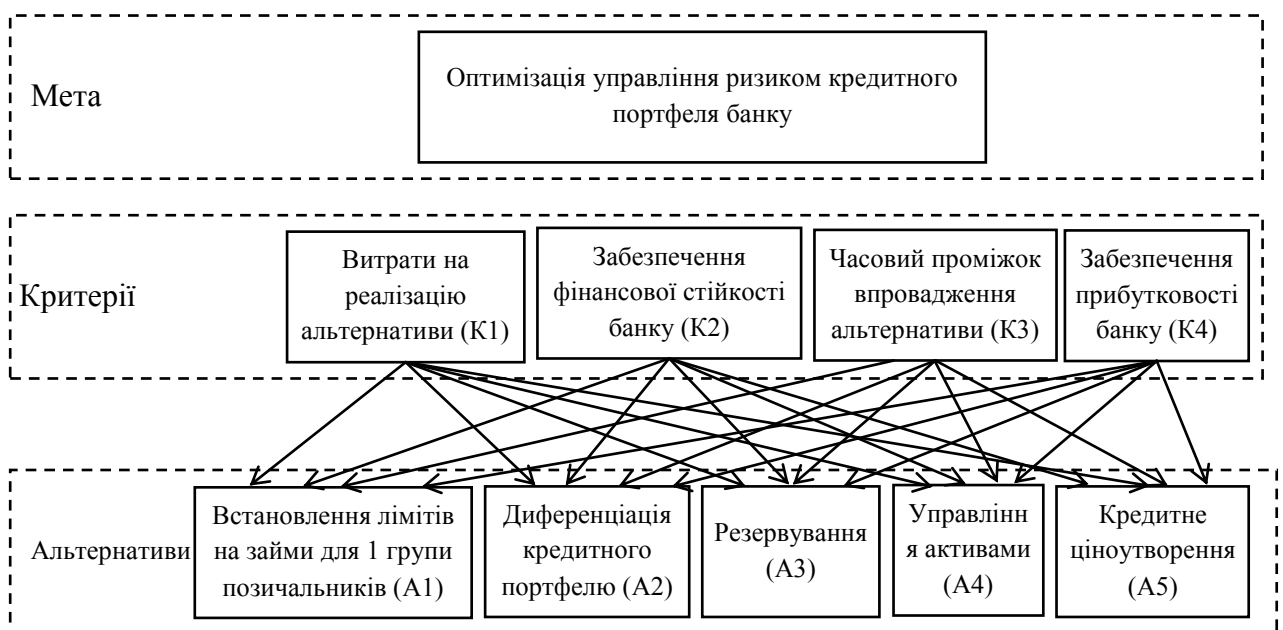

Рисунок 3.4 – Декомпозиція задачі ієрархії вибору альтернативних рішень при управлінні ризиками кредитного портфелю АТ «ОТП банк»

*Примітка. Складено автором.

Після побудови задачі ієрархії визначається пріоритетність критеріїв при виборі альтернатив мінімізації кредитного ризику на основі попарних оціночних суджень. Система попарних оціночних суджень за методом аналізу ієрархії Т. Сааті приводить до результату, що може бути представлений у вигляді зворотно-симетричної матриці. В таблиці 3.2 представлена пріоритетність критеріїв під час вибору альтернатив при управлінні ризиками кредитного портфелю банку.

Таблиця 3.2. Пріоритетність критеріїв при виборі альтернатив мінімізації кредитного ризику АТ «ОТП банк»

Критерій	K1	K2	K3	K4	Вектор пріоритетів	Нормований вектор пріоритетів
K	1	1/7	3	1/5	0,54	0,08
K2	7	1	9	3	3,71	0,58
K3	1/3	1/9	1	1/7	0,27	0,04
K4	5	1/3	7	1	1,85	0,29
Сума	13,33	1,59	20	4,34	6,37	1,00
Λ	4,17					
IC	0,06					
OC	0,06					

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Згідно з представленою матрицею, при вирішенні мети критерій K2 має суттєву перевагу над критерієм K3 та помірне домінування над критерієм K4. За результатами обчислень найбільш пріоритетним критерієм в управлінні кредитним ризиком є забезпечення фінансової стійкості (K2). Значення індексу узгодженості менше 0,2 та відносної узгодженості менше 0,1 свідчить про узгодженість думок експертів. Подальшим етапом є визначення пріоритетів альтернатив за кожним із критеріїв. Дані пріоритетності альтернативних рішень зменшення кредитного ризику банківської установи за критерієм 1 (витрати на реалізацію альтернативи) наведені в таблиці 3.3.

Як можна прослідкувати з наведених даних таблиці 3.3, альтернативне рішення 1 (встановлення лімітів на позики для однієї групи позичальників) є найбільш впливовішим. Внесок цієї альтернативи складає 45%.

Таблиця 3.3. Пріоритетність критерію К1 при виборі альтернатив в процесі управління ризиками кредитного портфелю АТ «ОТП банк»

Альтернативи	A1	A2	A3	A4	A5	Вектор пріоритетів	Нормований вектор пріоритетів	
A1	1	2	9	3	7	3,28	0,45	
A2	1/2	1	7	2	5	2,04	0,28	
A3	1/9	1/7	1	1/5	1/3	0,25	0,03	
A4	1/3	1/2	5	1	3	1,20	0,17	
A5	1/7	1/5	3	1/3	1	0,49	0,07	
Сума	2,09	3,84	25	6,53	16,33	7,26	1,00	
Λ	5,08							
IC	0,02							
OC	0,02							

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Значення пріоритетності альтернативних рішень мінімізації кредитного ризику банку за критерієм 2 (забезпечення фінансової стійкості) відображено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4. Пріоритетність критерію К2 при виборі альтернатив в процесі управління ризиками кредитного портфелю АТ «ОТП банк»

Альтернативи	A1	A2	A3	A4	A5	Вектор пріоритетів	Нормований вектор пріоритетів	
A1	1	8	1/3	6	4	2,30	0,29	
A2	1/8	1	1/9	1/2	1/5	0,27	0,03	
A3	3	9	1	7	5	3,94	0,50	
A4	1/6	2	1/7	1	1/3	0,44	0,06	
A5	1/4	5	1/5	3	1	0,94	0,12	
Сума	4,54	25	1,79	17,50	10,53	7,88	1,00	
Λ	5,30							
IC	0,07							
OC	0,07							

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Видно, що альтернативне рішення 3 (резервування) є найбільш впливовішим, адже його внесок складає 50 %. Іншою найбільш впливовою

альтернативою є встановлення лімітів на позики для однієї групи позичальників, адже її пріоритетність складає 0,29 %. Кредитне ціноутворення показує тільки 0,12 пріоритетності.

Значення пріоритетності альтернативних рішень мінімізації кредитного ризику банківської установи за критерієм 3 (часовий проміжок впровадження альтернативи) представлено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5. Пріоритетність критерію К3 при виборі альтернатив в процесі управління ризиками кредитного портфелю АТ «ОТП банк»

Альтернативи	A1	A2	A3	A4	A5	Вектор пріоритетів	Нормований вектор пріоритетів	
A1	1	7	9	5	2	3,63	0,45	
A2	1/7	1	2	1/6	1/7	0,37	0,05	
A3	1/9	1/2	1	1/8	1/8	0,24	0,03	
A4	1/5	6	8	1	1/5	1,14	0,14	
A5	1/2	7	8	5	1	2,69	0,33	
Сума	1,95	21,50	28	11,29	3,47	8,07	1,00	
Λ							5,46	
IC							0,10	
OC							0,10	

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Як видно з таблиці 3.5 альтернативне рішення 1 (встановлення лімітів на займи для однієї групи позичальників) є найбільш впливовішим, оскільки його внесок складає 29 %. Також вагомий внесок має альтернатива 5 і її внесок 33 %. Значення пріоритетності альтернативних рішень мінімізації кредитного ризику банківської установи за критерієм 4 (прибутковість банку) представлено у таблиці 3.6.

З наведених розрахунків, альтернативне рішення 3 (резервування) є найбільш впливовішим, адже його внесок складає 51 %. Також вагомий внесок має альтернатива 5, а її внесок складає 26 %. Найвищий пріоритет за більшістю із критеріїв має альтернатива 1, проте за критерієм К2 – альтернатива 3 (резервування). Тому необхідно розрахувати глобальний пріоритет альтернатив із урахуванням значимості критеріїв.

Найбільш пріоритетна альтернатива визначається як добуток матриці пріоритетів альтернатив за кожним критерієм на матрицю пріоритетів критеріїв. Обчислені таким чином пріоритети альтернатив складають:

- 0,24 – встановлення лімітів на займи для однієї групи позичальників (A1);
- 0,08 – диверсифікація кредитного портфелю (A2);
- 0,44 – резервування (A3);
- 0,07 – управління активами (A4);
- 0,17 – кредитне ціноутворення (A5).

Таблиця 3.6. Пріоритетність критерію К4 при виборі альтернатив в процесі управління ризиками кредитного портфелю АТ «ОТП банк»

Альтернативи	A1	A2	A3	A4	A5	Вектор пріоритетів	Нормований вектор пріоритетів	
A1	1	1/5	1/9	1/2	1/7	0,28	0,04	
A2	5	1	1/5	3	1/3	1,00	0,13	
A3	9	5	1	7	3	3,94	0,51	
A4	2	1/3	1/7	1	1/5	0,45	0,06	
A5	7	3	1/3	5	1	2,04	0,26	
Сума	24,0	9,53	1,79	16,50	4,68	7,70	1,00	
Λ	5,22							
IC	0,05							
OC	0,05							

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

З наведених розрахунків, можна зробити висновок, що найперспективнішим напрямом є альтернатива 3 (резервування – 44,3 %) та встановлення лімітів на позики для однієї групи позичальників (23,7 %).

Таким чином, на основі проведеного дослідження, АТ «ОТП банк» потрібно спрямувати більше уваги на резервування та лімітування на займи однієї груп позичальників як найбільш оптимальний шлях щодо підвищення ефективності управління ризиками кредитного портфелю.

ВИСНОВКИ

Здійснивши наукове обґрунтування теоретичних і практичних аспектів управління кредитним ризиком комерційного банку, визначивши напрями удосконалення управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк» встановлено такі основні положення:

1) Визначено суть поняття «кредитний ризик банку» як грошове вираження наслідків порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що виявляється в неможливості внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників дотримання графіка повернення наданої на тимчасовій і платній основі вартості в належних обсягах, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходів від здійсненої операції. До основних чинників виникнення кредитних ризиків належать фактори зовнішнього середовища банку, які виникають на макrorівні (законодавчі й нормативно-правові, економічні, політичні, непередбачувані) та мезорівні (безпосередньо пов'язані із позичальником, гарантом, поручителем, страховиком); та фактори внутрішнього середовища банку, що спричинені недосконалістю або помилковістю у прийнятті управлінських рішень, методологічними порушеннями чи недоліками кредитного процесу, інформаційними збоями тощо.

2) Сформульовано власну позицію до сутності управлінням кредитним ризиком банку як сукупності прийомів і засобів, застосування яких дає можливість для виявлення, оцінки, впливу та контролю за кредитним ризиком з метою отримання запланованого прибутку від здійснення кредитної операції, недопущення утворення ризикової події та зменшення кредитного ризику до припустимого рівня для забезпечення ефективного функціонування банківської установи.

Встановлено, що система управління кредитним ризиком банку є сукупністю організаційно-структурної підсистеми (об'єкт та суб'єкт управління), методів управління (унікнення; збереження;

прийняття; зниження) та підсистем забезпечення ризик-менеджменту (інформаційне, кадрове, технологічне, нормативне).

3) Проведено аналіз рівня кредитного ризику АТ «ОТП банк» за результатами якого виявлено зниження його рівня в 2017-2021 роках, що зумовлено зменшенням обсягу прострочених та знецінених кредитів банку та їх частки в загальному обсязі наданих кредитів, обсягу резервів під очікувані кредитні збитки. В 2021 році частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі знизилась майже в 4 рази порівняно з 2017 роком. Досліджено, що у 2017 році майже в 2 рази резерви перевищують обсяги капіталу, а у 2021 році вже капітал перевищував резерви в 3 рази, що свідчить про зменшення рівня відтоку коштів з капіталу для потреб резервування банком та значне зниження кредитного ризику АТ «ОТП банк».

4) Охарактеризовано систему управління кредитним ризиком АТ «ОТП банк», в результаті чого з'ясовано, які структурні підрозділи банку здійснюють управління кредитним ризиком, зокрема – це Наглядова Рада Банку, Комітет з управління ризиками, Комітет з питань аудиту, Комітет з питань призначень і винагород, Правління Банку, Комітет управління активами і пасивами та тарифів, Малий кредитний комітет, Кредитний Комітет, Комітет Банку з питань управління непрацюючими активами, Департамент внутрішнього аудиту, головний ризик-менеджер та підрозділи з управління ризиками.

Виявлено методи управління кредитним ризиком, які використовує АТ «ОТП банк», а саме: методи управління індивідуальним кредитним ризиком (аналіз кредитоспроможності позичальника; аналіз та оцінка кредиту; структурування позики; документування кредитних операцій; контроль за наданим кредитом та станом застави) та методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля (формування резервів; лімітування кредитів; диверсифікація кредитів; сек'юритизація активів).

Здійснено оцінку системи управління кредитним ризиком банку за допомогою аналізу динаміки основних фінансових показників діяльності

банку і кредитно-інвестиційного портфеля та встановлено, що основною складовою ресурсної бази банку є кошти клієнтів – фізичних та юридичних осіб, які на кінець 2021 року в порівнянні з 2017 роком збільшилися на 122,27 %, активи банку – на 134,04 %, рентабельність активів – на 13,90 %, чистий процентний дохід – на 138,24 %, чистий прибуток – на 168,85 %, працюючий кредитний портфель – на 157,99 %, власний капітал – на 204,68 %, чистий комісійний дохід – на 37,42 %, норматив достатності капіталу – на 31,79 %.

5) Обґрунтовано доцільність впровадження моделі прогнозування кредитного ризику на основі збалансування обсягів кредитних та депозитних операцій шляхом використання графоаналітичної моделі. За допомогою неї визначено ймовірність настання кредитного ризику в АТ «ОТП банк» шляхом побудови трикутників співвідношення показників темпів зміни обсягів депозитів та темпів зміни обсягів кредитів в щорічному вимірі впродовж 2018-2021 років, та виявлено посилення кредитного ризику в 2021 році порівняно з 2020 роком. Застосування такої моделі прогнозування дозволить АТ «ОТП банк» оперативно виявляти загрози виникнення кредитного ризику та застосовувати відповідні стратегії розвитку банку.

б) Запропоновано оптимізувати управління ризиками кредитного портфелю банку на основі аналізу альтернатив їх мінімізації та виявлено, що найперспективнішим напрямом мінімізації кредитного ризику є альтернатива резервування (44,3 %) та встановлення лімітів на позики для однієї групи позичальників (23,7 %). Тому, АТ «ОТП банк» потрібно спрямувати більше уваги на резервування та лімітування на позики однієї групи позичальників як найбільш оптимальні шляхи щодо підвищення ефективності управління кредитним ризиком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківський менеджмент: підручник / за ред. О. Кириченка, В. Міщенко. Київ : Знання, 2005. 831 с.
2. Боднар О. А., Тішечкіна К. В., Іваненко Г. Ю., Тарасенко В. П. Управління та засоби мінімізації кредитного ризику банку. *Modern economics*. 2019. № 15. С. 21-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2019_15_5
3. Болгар Т. М. Проблемні кредити банків як результат реалізації кредитного ризику. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1 (7). С. 50-58.
4. Бондарчук М. К., Алексєєв І. В., Кльоба Л. Г. Банківська система: навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2017. 246 с.
5. Васильєва Н. О. Науково-практичні підходи до побудови системи управління кредитним ризиком банку. *Фінансовий простір*. 2018. № 4. С. 134-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2018_4_17
6. Віблій П. І., Жарчинська А. Ю. Дослідження кредитних ризиків комерційних банків та методи їх оцінювання. *Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*. 2019. Vol. 1, numb. 1. С. 8-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/meu_2019_1_1_4
7. Волкова Н.І. Модель оцінювання ризику кредитного портфеля банку. *Економіка і регіон*. 2015. № 1. С. 11-17.
8. Демчук Н.І. Загальний підхід до концепції та процесу управління банківськими ризиками. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 1049–1052. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/216.pdf>.
9. Дзюблюк О. В., Прийдун Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. 295 с.
10. Довгань Ж. М. Особливості управління кредитною діяльністю банківських установ у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2015. № 4. С. 43-55. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/download/902/910>.

11. Дорошенко Н. О. Ризики в кредитній діяльності банків. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Економічна.* 2018. Вип. 95. С. 23-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhE_2018_95_5
12. Дріга О.П. Облік і аналіз сек'юрітизації активів: монографія. М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ, 2016. 212 с.
13. Жердецька Л. В., Коломия Т. О. Ризик та прибутковість банківського кредитування: оцінка взаємозв'язків. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2017. Вип. 3. С. 111-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_3_25
14. Затворницький К. С. Управління ризиками кредитного портфеля банку: теорія і практика. *Вісник Університету банківської справи.* 2019. № 1. С. 70–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2019_1_11
15. Затворницький К.С. Критерії оцінки якості кредитного портфеля банку. *Фінансовий простір.* 2018. № 4 (32). С. 99-106. URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1804/18zkskpb.pdf>.
16. Зверук Л. А., Лисенко Т. С. Управління кредитною діяльністю банківських установ: сутність, практика, напрями вдосконалення. *Бізнес Інформ.* 2019. №1. С. 349–357. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-1_0-pages-349_357.pdf.
17. Історія ОТП Bank в Україні. URL: <https://www.otpbank.com.ua/about/informations/>
18. Карпінський Б. А., Шира Т. Б. Фінанси: термінологічний словник. Київ: Професіонал, 2008. 608 с.
19. Квасницька Р.С., Хаврусь І.В. Управління ризиками як елемент забезпечення фінансової стійкості комерційного банку. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
20. Коваленко В.В. Управління кредитним портфелем в умовах фінансової невизначеності функціонування банків. *Регіональна економіка та управління.* 2016. №1(08). С. 60-63.

21. Косова Т., Циганов О. Банківські операції : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2008. 372 с.
22. Кравчук І. С. Сек'юритизація активів у європейському фінансовому просторі. *Облік і фінанси*. 2017. № 2. С. 91-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2017_2_15.
23. Криклій О. А., Маслак Н. Г. Управління кредитним ризиком банку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.
24. Крупка М. І. Банківські операції: підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І.Франка, 2011. 312 с.
25. Кузнєцова Л. В. Управління кредитними ризиками банків України на основі стрес-тестування. *Інтелект XXI*. 2019. № 4. С. 44-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_4_10
26. Кузьмак О. М., Кузьмак О. І. Напрями удосконалення управління кредитними ризиками вітчизняних банківських установ. *Економіка і управління*. 2018. № 4. С. 31-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есonupr_2018_4_7
27. Лаврик О. Л. Сек'юритизація та кредитний дериватив як потужний інструменти в управлінні кредитним ризиком банківських установ. *Економічний аналіз: зб. наук. праць. редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. Том 18. № 1. С. 188-194.*
28. Лисиченко Г. В., Забулонов Ю. Л., Хміль Г. А. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління: монографія. Київ: Наукова думка, 2008. 537 с.
29. Лобанов А. А., Чугунов А. В. Енциклопедія фінансового ризик-менеджменту. Київ : Знання, 2003. 786 с.
30. Макаренко Ю. П., Чичмар О. Ю. Проблеми та ризики кредитування юридичних осіб комерційними банками України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 22-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_4_5

31. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: Постанова Правління Національного банку України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>

32. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 272-278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_7_38

33. Мороз Н., Селецька Т. Тенденції кредитного ризику банківської системи та управління ним. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1. С. 245-252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2019_1_29

34. Нові підходи НБУ до визначення непрацюючих активів/кредитів. Київ. 2017. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421073>.

35. Огляд банківського сектору. Серпень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-08.pdf?v=4

36. Олійник А. В. Оцінка втрат від кредитного ризику та моделювання ризику ліквідності банку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 3. С. 323-332. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_3_56

37. Петрушко Я. Р. Кредитні ризики як об'єкт контролю і регулювання Національним банком України. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 1. С. 150-155. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27(1)_20)

38. Петрушко Я. Р. Управління кредитним ризиком як запорука безпеки кредитної діяльності банку. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_6_56

39. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» (затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 р. № 599). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

40. Примостка Л. О., Козлов В. І. Моделювання ризику та прибутковості кредитного портфеля банку. *Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана*. 2011. № 1. С. 98-103.

41. Примостка Л.О., Чуб П.М., Карчева Г.Т. Управління банківськими ризиками: навчальний посібник. Київ: Київський національний економічний університет, 2016. 466 с.

42. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000р №2121-III, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

43. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова правління Національного банку України від 28.08.2001 року № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.

44. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: Постанова Національного банку України від 24.10.2011 року № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text>.

45. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова правління Національного банку України від 30.06.2016 року № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.

46. Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг: Постанова правління Національного банку України від 28.11.2019 року № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-19#Text>.

47. Про Національний банк України: Закон України від 20 травн. 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

48. Про схвалення Змін до Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Рішення правління Національного банку України від 24.09.2021 року № 488-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr488500-21#Text>.

49. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Рішення правління Національного

банку України від 15.12.2017 року № 803-рш URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#Text>.

50. Прокопенко І. Ф. Основи банківської справи: навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2005. 410 с.

51. Прядко О., Цегелик Г. До питання оптимізації кредитних ризиків банків України. *Фінанси України*. 2005. № 13. С. 45–53.

52. Пустовгар С. А., Коваленко Д. М. Управління ризиками кредитного портфелю банку на основі аналізу альтернатив їх мінімізації. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2019. Вип. 202. С. 55-65. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2019_202_8

53. Річний звіт АТ «ОТП БАНК» за 2018 рік. URL:
<https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/816/report-2018.pdf>

54. Річний звіт АТ «ОТП БАНК» за 2019 рік. URL:
<https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/ede/2019.pdf>

55. Річний звіт АТ «ОТП БАНК» за 2020 рік. URL:
https://www.otpbank.com.ua/pdf/annual_reports/2021/otp-2020-22042021-final.pdf

56. Річний звіт АТ «ОТП БАНК» за 2021 рік. URL:
<https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/bcc/sp73sj9nvwz89lhfsv2f8z9lsxgl3xqx/OTR2021.pdf>

57. Річний звіт ПАТ «ОТП БАНК» за 2017 рік. URL:
https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/e82/2017_ua.pdf

58. Серік Ю.В. Вдосконалення методів управління кредитним ризиком. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 12. С. 11-14.

59. Словник фінансово-правових термінів. [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової]. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Алерта, 2011. 558 с. URL:
<https://cutt.ly/AYSKiKY>

60. Статут АТ «ОТП БАНК». URL:
<https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/a75/404698362068.PDF>.

61. Степаненко С. В., Ампілогова К. О. Сучасні методи управління ризиками кредитування банками фізичних осіб. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. Вип. 4. С. 33-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2020_4_7

62. Супрунович Є. Б. Управління кредитним ризиком. *Банківський менеджмент*. 2006. № 10. С. 33–43.

63. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій. А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. 283 с.

64. Хірх-Ялан В.І. Метод аналізу ієрархій для оцінки пріоритетності показників стану місцевості в районі відповідальності для прийняття рішення на розміщення підрозділу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 9. С. 353-359.

65. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: підручник. Київ: Знання, 2008. 535 с.

66. Шульга Н. П., Белянко Л. Л. Стрес-тестування кредитного ризику банків України на основі макроекономічних змінних. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 12. С. 10-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_12_4

67. Юринець З. В., Юринець Р. В., Кунанець Н. Е., Мицишин І. Р. Регресійна модель оцінювання платоспроможності клієнта та банківських ризиків у процесі кредитування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 4. С. 69-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2019_4_13

68. Saaty T., Vargas L. The possibility of group choice: Pairwise comparisons and merging functions. *Social Choice and Welfare*. 2012. Vol. 38 (3). P. 481-496.

ДОДАТКИ

Таблиця А.1. Трактуювання сутності категорії «кредитний ризик банку»

№ з/п	Автор	Визначення
1.	О. Криклій, Н. Маслак	«Це ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу різноманітних чинників» [23, с. 12].
2.	А. Лобанов, А. Чугунов	«Ризик того, що зобов'язання не будуть виконані перед банком у результаті фінансових ускладнень або небажання позичальника розрахуватися за кредитом» [29, с. 158].
3.	О. Дзюблук, Л. Прийдун	«Грошове вираження наслідків порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що виявляється в неможливості внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників дотримання графіка повернення наданої на тимчасовій і платній основі вартості в належних обсягах, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходів від здійсненої операції» [9, с.51].
4.	О. Прядко, Г. Цегелик	«Імовірність виникнення збитків внаслідок недотримання суб'єктами кредитних відносин параметрів кредитної угоди, що може призвести до неповернення основного боргу та сплати процентів за ним» [51, с. 52].
5.	Т. Косова, О. Циганов	«Міра невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати своїх зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів» [21, с. 356].
6.	Є. Супрунович	«Ризик порушення боржником умов договору чи іншого методу невиконання зобов'язань» [62, с. 33].
7.	І. Прокопенко	«Можливе падіння прибутку банку і навіть втрата частини його акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальників погашати й обслуговувати борг» [50, с. 151].
8.	М. Бондарчук, І. Алексєєв, Л. Кльоба	«Імовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків за користування кредитом, які належать до сплати, у терміни, визначені кредитним договором» [4, с. 96].
9.	О. Кириченко	«Можливість того, що в певний момент у майбутньому вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням цих активів. Невпевненість кредитора в тому, що боржник буде спроможний і збереже наміри виконати свої зобов'язання відповідно до строків та умов кредитної угоди» [1, с. 248].
10.	В.Шелудько	«Імовірність несплати позичальником основного боргу та процентів за ним, а також непевненості кредитора в тому, що боржник зможе виконати свої зобов'язання щодо умов та термінів кредитної угоди» [65, с. 182].
11.	Г.Лисиченко, Ю.Забулонов,Г. Хміль А.	«Імовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, направлених на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку відповідно до укладеного кредитного договору, під впливом ряду негативних для фінансового результату діяльності банку факторів» [28, с. 121].
12.	Б.Карпінський, Т.Шира	«Ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься)» [18, с. 15].

*Примітка. Складено автором за даними [23; 29; 9; 51; 21; 62; 50; 4; 1; 65; 28; 18].

Рисунок Б.1 – Методи управління кредитним ризиком банку

*Джерело: [9, с. 61].

Таблиця В.1. Основні показники діяльності АТ «ОТП банк», млн грн

№ з/п	Показники	Роки					Темп приросту, %	
		2017	2018	2019	2020	2021	2021р. до 2020р.	2021р. до 2017р.
1	Активи	29832	32757	44781	58925	69819	18,49	134,04
2	Працюючий кредитний портфель	15939	20469	24409	27653	41121	48,70	157,99
3	Кошти клієнтів	25673	26856	35401	47838	57064	19,29	122,27
4	Власний капітал	3630	5255	7774	9571	11060	15,56	204,68
5	Чистий процентний дохід	1948	2907	3439	3553	4641	30,62	138,24
6	Чистий комісійних дохід	938	1144	1303	1117	1289	15,40	37,42
7	Прибуток до оподаткування	1264	2401	3094	2119	3350	58,09	165,03
8	Прибуток за рік	1021	1974	2537	1734	2745	58,30	168,85
9	Рентабельність активів (ROA)%	3,74	6,31	6,54	3,34	4,26	27,54	13,90
10	Показник достатності регулятивного капіталу згідно з вимогами НБУ	15,10	18,40	24,60	25,40	19,90	-21,65	31,79

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

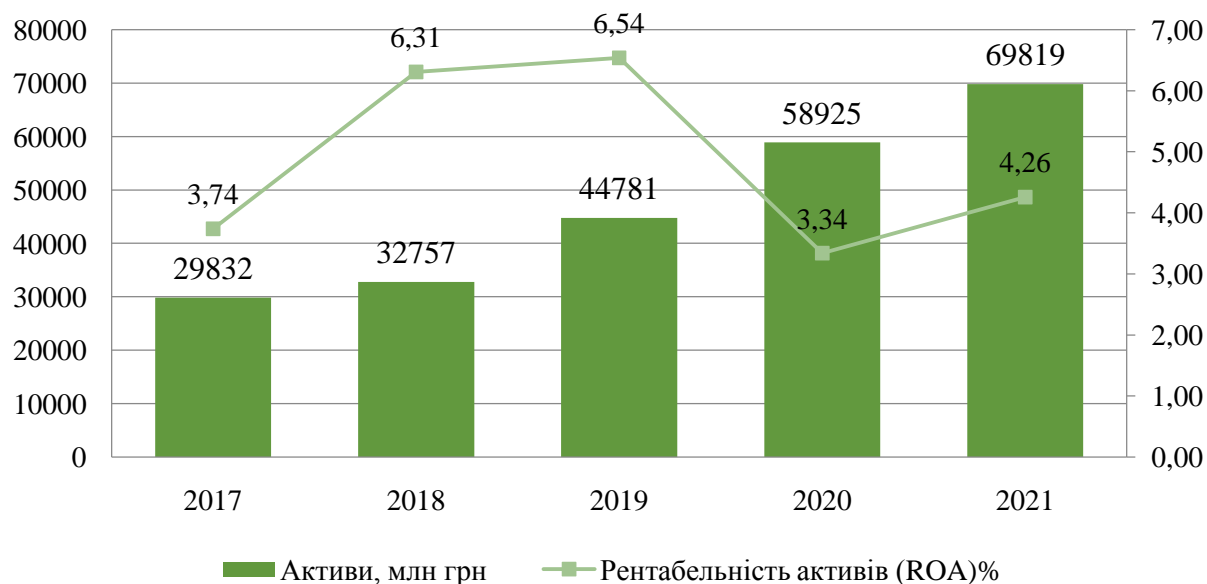

Рисунок В.1 – Активи та рентабельність активів АТ «ОТП банк»

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Продовж. Додатку В

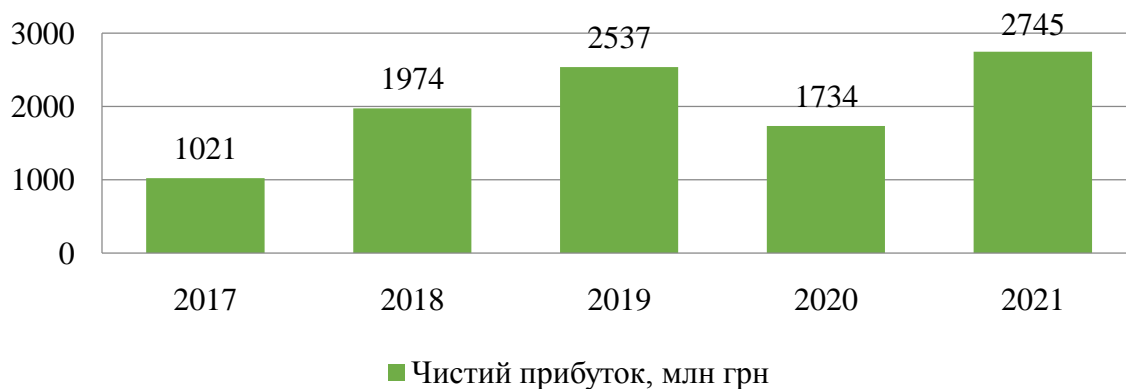

Рисунок В.2 – Чистий прибуток АТ «ОТП банк» впродовж 2017-2021 рр

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

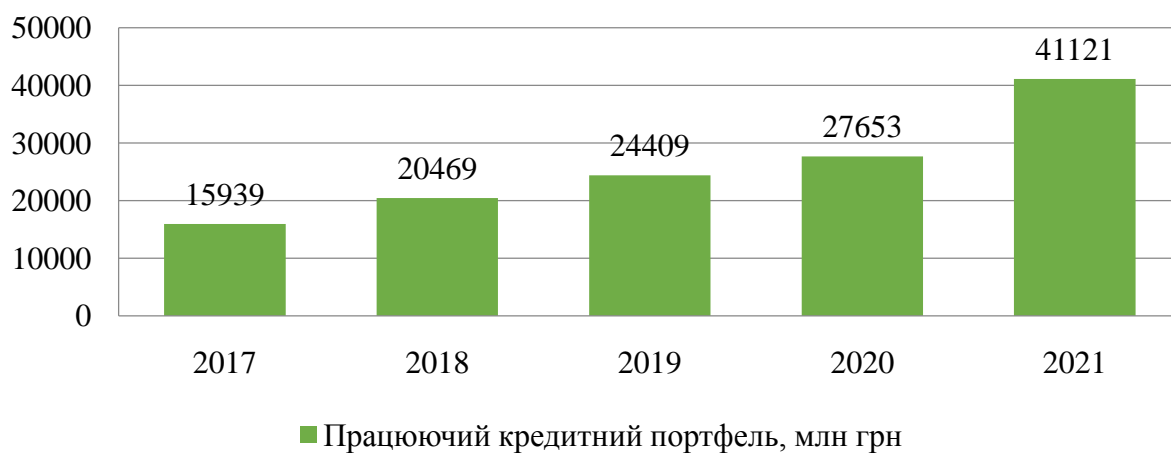

Рисунок В.3 – Динаміка працюючого кредитного портфеля АТ «ОТП банк»

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

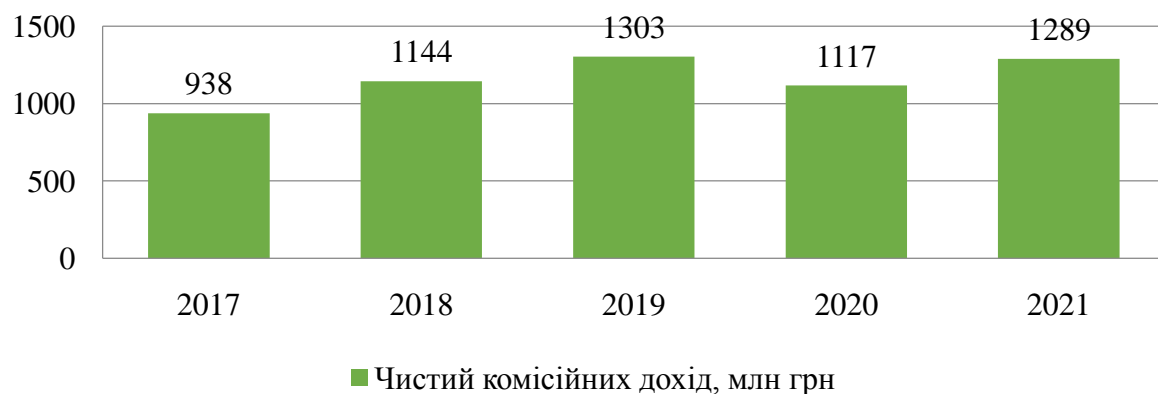

Рисунок В.4 – Чистий комісійний дохід АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

Продовж. Додатку В

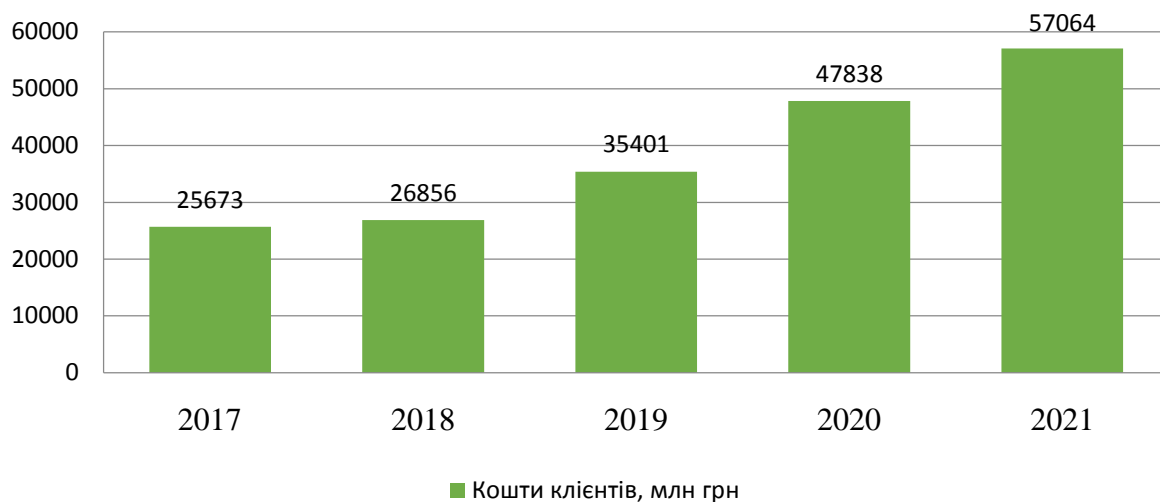

Рисунок В.5 – Кошти клієнтів АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

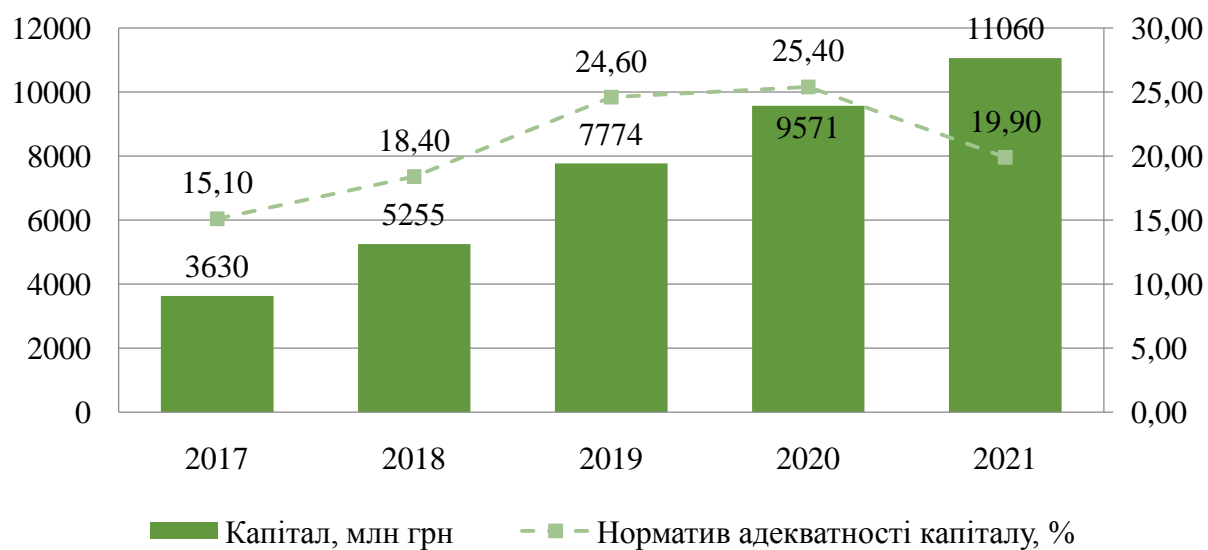

Рисунок В.6 – Показники капіталізації АТ «ОТП банк» в 2017-2021 рр

*Примітка. Побудовано на основі [53; 54; 55; 56; 57].

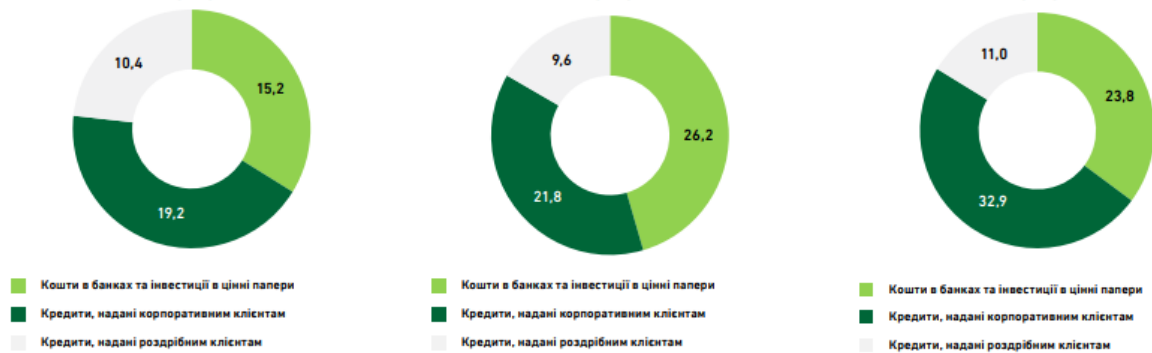

Рисунок Д.1 – Структура та динаміка кредитно-інвестиційного портфеля АТ «ОТП банк» в 2019-2021 рр, млрд. грн

*Джерело: [56].

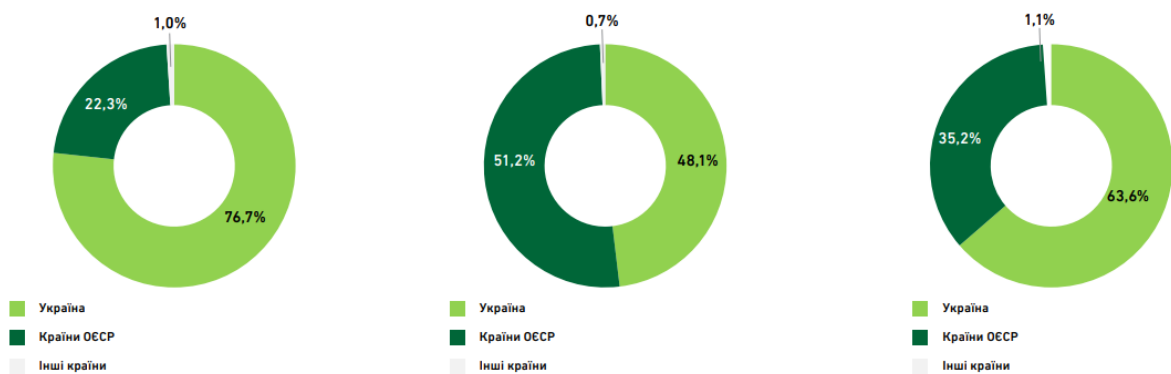

Рисунок Д.2 – Структура коштів в банках та інвестицій в цінні папери АТ «ОТП банк» в 2019-2021 рр, %

*Джерело: [56].

Продовж. Додатку Д

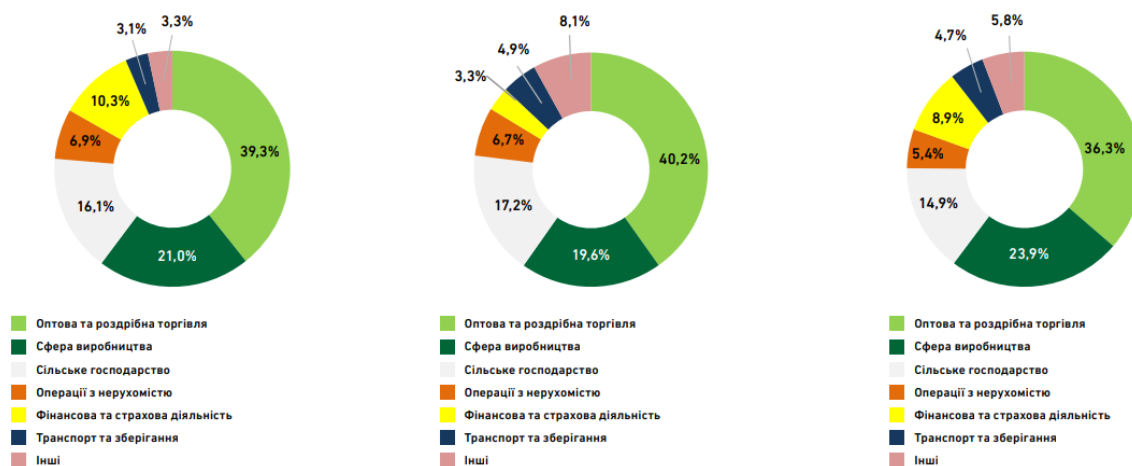

Рисунок Д.3 – Галузева структура кредитів корпоративним клієнтам АТ «ОТП банк» в 2019-2021 рр, %

*Джерело: [56].

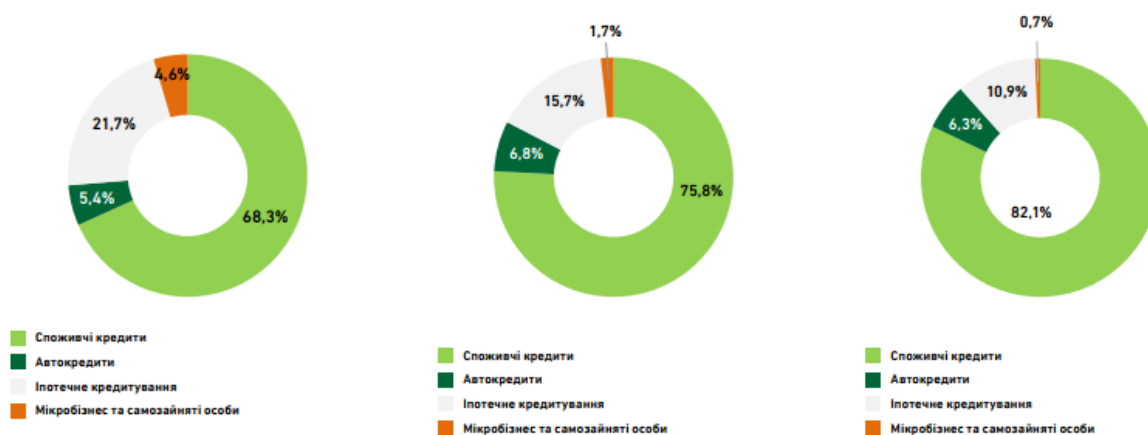

Рисунок Д.4 – Структура кредитів роздрібним клієнтам АТ «ОТП банк» в 2019-2021 рр, %

*Джерело: [56].

Виконала студентка
магістратури за спеціальністю
072 Фінанси, банківська справа
та страхування
« ____ » січня 2023 р.

Підпис

В. А. Мотосова

Ініціали, прізвище

Науковий керівник
доцентка кафедри,
к.е.н.
« ____ » січня 2023 р.

Підпис

Т. А. Самарічева

Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:
завідувачка кафедри,
к.е.н., доцентка
« ____ » січня 2023 р.

Підпис

Н. П. Захаркевич

Ініціали, прізвище

